

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПРИЛЮДНЕННЯ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ У СВІТОВОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

**ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ОПРИЛЮДНЕННЯ
НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ У СВІТОВОМУ
ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ**

Автори-укладачі:

Радченко А.І. (кер. авт. кол.), Болкотун З.А., Вакаренко О.Г.,
Діденко Ю.В., Жук О.М., Канищева В.М., Нікітченко О.В.

*Рекомендовано до друку Науково-технічною радою
ВД «Академперіодика» НАН України (протокол від 23.12.2024 № 7)*

*Видання підготовлено у межах виконання теми НДР
«Видавнича діяльність НАН України за умов змін у міжнародному виданні
наукової літератури» (номер держреєстрації 0122U000065).*

Методичні рекомендації щодо підвищення ефективності
М54 оприлюднення наукових результатів у світовому інформаційно-
му просторі / Радченко А.І. (кер. авт. кол.) та ін.; НАН України;
ВД «Академперіодика». — Київ: Академперіодика, 2024. — 64 с.
ISBN 978-966-360-531-9

Методичні рекомендації призначені надати допомогу у повсякденній роботі з науковою видавничою продукцією. В основу рекомендацій покладено практичний досвід фахівців Видавничого дому «Академперіодика». Видання містить теоретичний і практичний матеріал, опрацьований із урахуванням загальних змін і новацій, зокрема змін у законодавстві України та змін відповідно до вимог відкритої науки.

Рекомендації стануть у пригоді працівникам видавничих підрозділів наукових установ і співробітникам редакцій наукових періодичних видань.

УДК 001.9(083.13)

ЗМІСТ

ВСТУП. <i>Відкрита наука і відкритий доступ. Нові нормативні документи. Новації в НАН України</i>	5
Агрегатори наукової видавничої продукції у світовому інформаційному просторі. <i>Загальні відомості про наукометричні бази (на прикладі Web of Science та ERICH Plus) і харвестери (Crossref та BASE)</i>	11
Уніфіковані вимоги основних агрегаторів, актуальні для вітчизняних наукових видань. <i>Положення про журнал НАН України. Приклад положення реального журналу</i>	23
Можливості соціальних мереж для поширення наукових результатів. <i>Academia.EDU, LinkedIn, фейсбук, телеграм тощо, представлення авторських (останніх довидавничих) версій</i>	37
Особливості представлення наукових результатів у вигляді книжкових видань. <i>Загальноакадемічний інформаційний ресурс щодо випущених книг з метаданими англійською мовою</i>	39
Можливості використання видавничих платформ. <i>Міграція вебсайтів наукових журналів на платформу Open Journal System</i>	47
Деякі аспекти захисту авторського права службових творів. <i>Нові нормативні документи для установ НАН України</i>	54
Застосування користувацьких ліцензій відкритого доступу. <i>Засади впровадження і рекомендовані види ліцензій</i>	58
Висновки	62

ВСТУП

Відкрита наука і відкритий доступ. Нові нормативні документи. Іновації в НАН України

Відповідно до п. 17 ст. 1 Закону України від 26.11.2015 № 848-VIII «Про наукову і науково-технічну діяльність» наукове видавництво — це «видавництво — юридична особа, основним видом діяльності якої є видавнича діяльність, спрямована на висвітлення результатів наукової, науково-технічної, науково-педагогічної, науково-організаційної діяльності, оприлюднення наукових результатів, представлення наукової (науково-технічної) продукції, а також досліджень у галузі теорії та методики науково-видавничої справи».

Видавничий дім «Академперіодика» НАН України (далі — ВД «Академперіодика») відповідає цьому визначенню повністю, адже працює як видавництво з повним циклом видавничих послуг, має власну поліграфічну базу, а також фактично від заснування провадить наукові дослідження у науково-видавничій сфері, поширюючи напрацювання серед наукових установ НАН України й активно співпрацюючи з їхніми видавничими підрозділами. Також ВД «Академперіодика» є базовою організацією Науково-видавничої ради НАН України; створений та діє з метою виконання наукових досліджень, спрямованих на отримання та використання нових знань у сфері видавничої справи, підготовки й випуску фахової наукової літератури; збереження та сприяння розвитку науково-інформаційного та інтелектуального потенціалу країни; інформування, зокрема оперативного, громадськості про стан і здобутки української науки.

Це установа з повним циклом видавничих робіт — від редагування рукописів до поширення виготовлених на власному облад-

нанні тиражів, яка постійно виконує і науково-дослідні роботи. Вони спрямовані на вивчення видавничої наукової продукції, світового досвіду представлення результатів наукових досліджень і їх популяризації та можливостей упровадження найкращих практик у науково-видавничу діяльність Академії. Отримані результати становлять основу методичних напрацювань і рекомендацій з підготовки книжкових і періодичних видань і представлення їх у мережі, зокрема шляхом входження до наукометричних і реферативних баз, а також завдяки наданню статей наукових журналів із відповідними метаданими до світового харвестера CrossRef.

Черговим поштовхом до активізації робіт із поліпшення рівня представлення видавничої продукції НАН України в мережі Інтернет стали кілька документів.

2018 року Міністерство освіти і науки України ухвалило Дорожню карту інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA). У цьому документі виділені такі пріоритети державного рівня: ефективність національної дослідницької системи; спільне вирішення проблем, зумовлених глобальними викликами; оптимальне використання державних інвестицій у дослідницьку інфраструктуру; вільний ринок праці дослідників; гендерна рівність і комплексний гендерний підхід у сфері науки; оптимальні обмін і трансфер наукових знань (з підпріоритетами: трансфер знань та відкриті інновації; відкрита наука та цифрові інновації); міжнародне співробітництво. Кожен з пріоритетів містить певні цілі, наявну нормативну базу й зазначені очікувані результати.

Наприкінці листопада 2021 р. було затверджено «Рекомендації ЮНЕСКО про відкриту науку», які визначили основні терміни і рекомендували державам-членам підтримувати формування сприятливих політичних умов відкритої науки, інвестувати в її інфраструктуру, служби підтримки й нарощування потенціалу, забезпечувати відповідний моніторинг політики і механізмів відкритої науки, зокрема змінивши системи оцінювання досліджень і результатів, не обмежуючись лише рейтингом цитованості. У документі поняття «відкрита наука» об'єднує: відкритий доступ (повний і цілковитий

доступ до наукових публікацій, даних, програмного забезпечення, вихідних кодів і протоколів, які можуть бути необмежено й безкоштовно багаторазово використані будь-ким із зазначенням джерела й авторства); відкриті дані (усі дані досліджень і бази даних); програмне забезпечення з відкритим вихідним кодом і відкрите апаратне забезпечення; інфраструктуру відкритої науки (зокрема платформи й сховища); відкрите оцінювання (колегіальне відкрите рецензування із залученням громадськості); відкриті освітні ресурси (з відкритою ліцензією, яка дозволяє необмежене використання, переробку, адаптацію, вторинне поширення); відкриту участь громадськості; відкритість розмаїттю знань.

2022 року Кабінет Міністрів України схвалив розпорядження «Про затвердження національного плану щодо відкритої науки», один із пріоритетних напрямів якого передбачає роботу над забезпеченням відкритого доступу до наукових результатів і науково-технічної інформації. Затвердження національного плану щодо відкритої науки стало помітним поштовхом на шляху до відкритої науки.

Усі виконувані й передбачені заходи та зміни суголосні з Концепцією розвитку цифрової економіки та суспільства на 2018—2020 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018—2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації») та відповідають ключовим пріоритетам, вказаним у тексті згаданої вище Дорожньої карти інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA).

НАН України ухвалила рішення керуватись у своїй подальшій діяльності згаданими рекомендаціями ЮНЕСКО, через що постала необхідність осучаснити засади науково-видавничої діяльності, уніфікувати основи провадження підготовки науково-видавничої продукції, ужити конкретних заходів з метою уніфікації представлення цієї продукції в мережі Інтернет та напрацювати підходи до підви-

щення ефективності представлення наукових результатів у вигляді видавничої продукції, тобто підвищити їхню видимість для світової наукової спільноти, що практично позначиться на збільшенні кількості цитувань публікацій вітчизняних науковців.

Постановою Президії НАН України від 02.11.2022 № 327 «Щодо участі НАН України в реалізації європейських принципів відкритої науки» визначено завдання з реалізації національного плану щодо відкритої науки та створено Робочу групу НАН України з питань відкритої науки, до складу якої увійшли й працівники ВД «Академперіодика».

З огляду на важливість і актуальність створення й упровадження комплексної централізованої інфраструктури відкритої науки в НАН України, а також забезпечення умов і стимулів реалізації принципів відкритої науки установами та дослідниками Академії розпорядженнями Президії НАН України від 07.02.2023 № 67 та від 30.03.2023 № 170 започатковано виконання Цільового науково-технічного проекту НАН України «Створення й впровадження інфраструктури відкритої науки в НАН України (OPENS)» на 2023—2024 роки.

Відповідно до зазначених у цьому проекті завдань побудова інфраструктури відкритої науки НАН України передбачає, зокрема, створення та підтримку Універсальної видавничої платформи наукових журналів НАН України із забезпеченням відкритого доступу до наукових публікацій.

Отже, ВД «Академперіодика» — базова установа Науково-видавничої ради НАН України і консультативно-методичний осередок з питань видавничої діяльності — активно залучений до виконання проекту OPENS і напрацьовує засади функціонування Універсальної видавничої платформи журналів НАН України, нормативні основи її роботи, а також налагодження стабільних зв'язків з іншими складовими системи відкритої науки НАН України: архівом препринтів, архівом дослідницьких даних, архівом відкритих публікацій і харвестером НАН України. Оскільки зв'язок наукових статей у періодичних виданнях із препринтами і дослідницькими даними є однією з останніх світових новацій у забезпеченні представлення та верифікації результатів наукових досліджень, він викликає найбіль-

ше питань працівників видавничих підрозділів наукових установ і членів редакційних колегій періодичних видань.

Подальший розвиток цього напрямку робіт, політичного й інформаційного, визначений у постанові Президії НАН України від 29.11.2023 № 400 «Про проєкт Концепції реалізації європейських принципів відкритої науки в НАН України на 2024—2030 роки», якою затверджена названа концепція. Напрацювала Концепцію як інструмент цілепокладання Робоча група НАН України з питань відкритої науки, тож Концепція ґрунтується на доробку Академії щодо реалізації та впровадження елементів інфраструктури відкритої науки й враховує досвід установ та організацій держав — членів ЄС стосовно розбудови відкритої науки і передбачає здійснення нормативних, організаційних і програмно-технічних заходів, необхідних для формування у НАН України сучасної моделі відкритої науки.

У зв'язку із російською збройною агресією надзвичайно загострились питання інформаційної безпеки й забезпечення сталого безперервного функціонування електронних ресурсів для роботи видавництва й оприлюднення отриманих результатів і виготовленої продукції. Необхідність переходу роботи редакцій періодичних наукових видань НАН України, зокрема загальноакадемічних наукових журналів, на платформу OJS визначена прагненням безпечно використовувати широкі можливості інструментів електронних редакцій. Важливим питанням також є збереження архівів видавництва і наукових періодичних видань, а також інформації, що увійшла за допомогою системи цифрових ідентифікаторів у світові каталоги, бази даних і харвестери.

2022 року через збройну російську агресію на території України було запроваджено воєнний стан, тож ВД «Академперіодика» не мав змоги провести заплановану чергову щорічну науково-практичну конференцію «Наукова періодика: традиції та інновації». Проте влітку 2022 р. були організовані та відбулись два науково-практичних тематичних семінари із циклу «Академперіодика-ПАТІ» (Публікаційна Активність Творчої Інтелігенції) щодо актуалізації відомостей у базі ISSN для академічних наукових періодичних видань, які

входять до Програми підтримки журналів НАН України й користування сервісом Cited-by від CrossRef, що є сучасним інструментом формування політики наукового журналу.

2023 року були організовані та проведені такі заходи: вебінар «Рекомендації DOAJ і DIAMAS щодо журнальних політик і практик» і два науково-практичних тематичних семінари із циклу «Академперіодика-ПАТІ»: «Міграція сайтів наукових журналів на платформу OJS» та «Актуалізація відомостей у базі ISSN», присвячені інформуванню працівників редакцій журналів НАН України про необхідність удосконалення їхніх вебресурсів, а також щодо новітніх вимог агрегаторів наукової інформації до наукової періодики, тобто актуальним питанням видавничої діяльності в умовах реалізації ідей відкритої науки. Для

ширшого розповсюдження цієї інформації та її практичного використання ВД «Академперіодика» створив власний ютуб-канал, на якому можна прослухати унаочнену інформацію.

2024 року ВД «Академперіодика» організував такі заходи: семінар, присвячений змінам у наповненні Програми підтримки журналів НАН України та питанням функціонування журналів відкритого доступу; семінар з питань внесення змін до Положення про використання об'єктів права інтелектуальної власності в НАН України щодо застосування ліцензій відкритого доступу; семінар «DOAJ & WoS. Q & A», присвячений питанням алгоритмізації та факторам відповідності наукових періодичних видань критеріям міжнародних баз даних у реалізації європейських принципів відкритої науки в НАН України. На прикладі отриманих відмов від DOAJ та WoS було проаналізовано типові зауваження та шляхи їх виправлення.

На цих семінарах частково відбулась апробація викладених тут методичних рекомендацій, схвально сприйнятих колегами із видавничих підрозділів наукових установ і редакцій періодичних видань НАН України.

АГРЕГАТОРИ НАУКОВОЇ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ У СВІТОВОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

*Загальні відомості про наукометричні бази
(на прикладі Web of Science та ERICH Plus)
і харвестери (Crossref та BASE)*

До агрегаторів наукової інформації, зокрема про оприлюднені наукові результати у вигляді книжкових і періодичних наукових видань, відносять найрізноманітніші бази даних. Вони можуть належати видавцям наукової літератури, як, наприклад, Scopus, або не мати власної видавничої наукової продукції й опрацьовувати отримані відомості аналітичними методами, на кшталт Web of Science. У наукометричних базах Scopus і Web of Science Core Collection нині зафіксовано 185 назв українських наукових журналів, з них 67 (36 %) — це журнали НАН України, тобто кожен третій журнал, що видається в Академії, входить до цих баз. Однак сьогодні (передусім у розвинених країнах світу) через стрімкі зміни у науково-видавничій діяльності одного тільки входження видання до наукометричних баз уже замало.

Бази можуть бути повнотекстовими, зберігаючи повні файли книг, журналів і статей, або реферативними, як харвестер CrossRef, що зберігає у власному реєстрі короткі відомості про публікації — їхні метадані. Також агрегатори можуть бути мультидисциплінарними, як названі вище три ресурси, або спеціалізованими тематично: GeoRef, PubMed, EEEI, Zoological Records, BIOSIS тощо. Існують також і спеціальні бази даних, які агрегують контент відкритого доступу. Найвідомішою серед них є DOAJ (Directory of Open Access Journals, Директорія (каталог) журналів відкритого доступу) — міжнародний мультидисциплінарний каталог журналів відкритого доступу. Директорія містить понад 10 000 найменувань і поповнюється за рахунок наукових журналів відкритого доступу, які дотриму-

ються загальних принципів якості наукових видань, академічної доброчесності, охорони авторського права.

DOAJ має простий, інтуїтивно зрозумілий набір вимог до наукових періодичних видань та їхніх вебресурсів, за якими здійснюється відбір до Директорії. Основною вимогою є забезпечення прозорості всієї наведеної на вебресурсі інформації: від правил для авторів до умов для користувачів. Входження в DOAJ можна вважати своєрідним лакмусовим папірцем: після прийняття до Директорії журнал може спокійно подаватись на розгляд для індексування будь-якою іншою наукометричною базою, або для входження до спеціалізованої (тематичної) реферативної бази.

Наукометричною є будь-яка база, що за допомогою статистичних і математичних методів опрацьовує отриману інформацію, зокрема щодо перехресного цитування авторів, видань, установ. Бази, які тільки збирають інформацію щодо публікацій, є реферативними.

Однак попри усі ці відмінності уже кілька десятиліть поспіль прослідковується загальносвітова тенденція стосовно уніфікації вимог баз даних до структурування наукової інформації. Наявні вітчизняні агрегатори наукової інформації, наприклад, портал наукової періодики України, діяльність якого забезпечує Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, намагається також використати найкращий світовий досвід. Відповідно до загальносвітових вимог змінюється і ресурс ВД «Академперіодика» НАН України. Так, у жовтні 2022 р. здійснено трансфер домену вебресурсу ВД «Академперіодика» до нового хостинг-провайдера, а саме перехід із CMS Drupal на CMS WordPress. Серед переваг цієї відкритої системи керування вмістом сайту можна виділити зручність користування (web-usability) системою, підвищення рівня інформаційної безпеки й стабільності роботи ресурсу, адаптивність для мобільних пристроїв. Також було оновлено контент, додано консультативні і методичні матеріали.

Завдяки поступовому запровадженню у такий спосіб принципів і стратегій відкритої науки університети і державні науково-дослідні установи можуть здійснювати обмін науковою інформацією й отриманими результатами безкоштовно і без обмежень, використовуючи механізми відкритого доступу й базуючись на принципах відкритої науки. Наявні цифрові ресурси дають змогу організувати академіч-

ну комунікацію в науково-дослідницькій екосистемі: від створення текстів до віртуальних дослідницьких середовищ. Проблемою тут може бути тільки забезпечення сприятливого середовища, верифікації результатів, рецензування текстів і добропорядного використання контенту.

Завдяки новітнім цифровим можливостям наукової комунікації з опрацювання текстів, акумуляції Великих даних, міжнародним мережевим платформам і колабораціям наука швидко долає всі інституційні, організаційні, регіональні, національні і почасти дисциплінарні межі.

Необхідними заходами для поліпшення представлення наукових результатів у мережі Інтернет є:

- постійне поточне наповнення ресурсів установ НАН України інформацією про нові наукові видання;
- забезпечення інформаційної і технічної безпеки цих вебресурсів і їхніх архівів;
- забезпечення «золотого» доступу до наукових журналів, а також до наукових і науково-популярних, зокрема соціально значущих видань;
- подальша уніфікація підготовки видавничої продукції НАН України в електронному та паперовому вигляді;
- розширення мережі міжнародних зв'язків із закордонними науковими установами, зокрема різноманітними агрегаторами наукової інформації, реферативними і наукометричними базами;
- включення періодичних наукових видань Академії до міжнародних наукометричних і реферативних баз даних;
- включення книжкових видань до наукометричної бази Web of Science;
- модернізація програмного забезпечення, комп'ютерного парку, поліграфічного цифрового устаткування, а також матеріального та інформаційного забезпечення наукових досліджень.

Розглянемо бази даних наукових періодичних видань детальніше на прикладі реферативної бази даних для гуманітарних і суспільних наук European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences (ERIH PLUS), що почала працювати 2002 р. і нині робить активні кроки із залучення українських наукових видань. Важливо, що ця база у

багатьох країнах Центральної Європи враховується як показник якості видань під час різноманітних атестацій наукових кадрів і установ.

Від 2014 р. право володіння ERIH було передано новому оператору — Службі даних суспільствознавства Норвегії (Norwegian Social Science Data Services), і нині це розвинений бібліографічний інструмент для поширення інформації про високоякісні гуманітарні видання, що виходять різними європейськими мовами. Реферативна база даних і цитувань наукових матеріалів ERIH PLUS є найбільшою в світі платформою для відстеження робіт у соціальній та гуманітарній сферах. Публікації представлені не лише англійською, а й іншими європейськими мовами. На думку експертів, вона є однією із найважливіших і престижніших в Європейському союзі. ERIH PLUS цінують за високу якість і серйозний вплив на роботу наукових журналів у галузі гуманітарних і суспільних наук.

У ній наявні такі тематичні розділи: Антропологія; Археологія; Гендерні дослідження; Дослідження античності; Історія; Історія і філософія науки; Історія мистецтва, архітектури і дизайну; Лінгвістика; Літературознавство; Музикознавство; Науково-педагогічні дослідження; Психологія; Релігієзнавство; Філософія.

Критерії входження до ERIH PLUS не надто жорсткі. В індекс можуть увійти тільки наукові періодичні видання. Книги, монографічні серії та праці конференцій на даний час не включені до бази. Відповідно до процедури приналежність періодичного видання встановлюють на підставі публікацій протягом двох років до дати подання. Отже, журнал на момент подання повинен мати не менш як дворічну історію публікацій.

Періодичне видання, яке пропонується до включення, повинно відповідати таким мінімальним критеріям:

- прозора процедура зовнішнього рецензування (explicit description of the journal's procedures for external / independent peer review);
- наукова редколегія, члени якої афілійовані з університетами чи іншими незалежними дослідницькими організаціями (academic editorial board, with members affiliated with universities or other independent research institutions);

• дійсний код ISSN, підтверджений міжнародним реєстром ISSN (valid ISSN code, confirmed by the International ISSN Portal);

• усі оригінальні статті повинні бути супроводжені резюме англійською та/або іншою міжнародною мовою, важливою для даної галузі досліджень (all original articles are accompanied by abstracts in English and/or another international language relevant for the field);

• наявність інформації щодо афіліації авторів та їхні адреси (information on author affiliations, i. e. the full names of the respective universities or other independent research institutions, author addresses; email or postal addresses);

• не більше двох третин авторів, які публікуються в журналі, можуть бути з тої ж самої організації, що випускає журнал (no more than two thirds of the authors published in the journal are from the same institution);

• на вебсайті журналу повинна бути доступною інформація, потрібна для входження до індексу, яка свідчить про дотримання викладених вище вимог (Requested information should thus be available on the journal's website).

Пропонуючи своє видання для включення до ERIH PLUS, редакційна колегія повинна передовсім пам'ятати про необхідність підтримки і наповнення англomовного вебресурсу видання, де представлена повна й актуальна інформація про нього. А саме: переконливо викладена політика журналу (описані цілі і завдання журналу), наведено повний склад редакційної ради із зазначенням країни перебування (приналежності) кожного члена ради; зміст і анотації до кожної статті, що оперативно завантажуються на сайт, відповідно до виходу чергових випусків журналу.

Оскільки база ERIH PLUS не є виключно європейською, а орієнтована на весь журнальний академічний ринок, то, на наш погляд, варто рекомендувати редакціям журналів використовувати критерії цієї бази для оцінки видань, а також орієнтуватися на входження до неї.

Входження до бази даних ERIH PLUS дає науковому періодичному виданню право бути включеним до Переліку наукових фахових видань України з отриманням категорії Б. Також воно є першим кроком на шляху увідповіднення видання світовим вимогам, тож спри-

ятиме його входженню до інших баз даних, які можуть мати жорсткіші вимоги чи критерії відбору.

Наведемо також вимоги найбільшої та найвідомішої у світі наукометричної бази Web of Science Core Collection, двоступенева процедура відбору видань до якої описана нижче.

Оцінювання видання і подальша індексація у Web of Science є безкоштовними. Наукове видання, незалежно від тематики, видавця, фінансової моделі, віку, може спробувати пройти процедуру відбору до бази, яку разом з критеріями описано на сайті.

Отже, якщо видання є рецензованим; має ISSN; має реферативну інформацію (метадані — назва роботи, відомості про авторів, анотація, ключові слова) англійською мовою; наводить пристатейні списки літератури англійською мовою або у транслітерованому вигляді (латиницею), то представник видавця може подати заявку на оцінювання. Онлайнова форма заявки доступна на сторінці Master Journal List. Перед поданням заявки варто переконатися, що видання ще не індексується, а повні тексти будуть доступні редакційній колегії Clarivate™.

В анкеті 39 простих пунктів, зокрема: назва, ISSN, URL, головний редактор, країна видання журналу та видавця, назва видавця, його адреса, рік заснування видання, періодичність, кількість статей і оглядів у минулому календарному оці, останній том / номер, бізнес-модель, дані про співзасновників, відомості про те, кому належать права на публікацію, назви тематичних категорій журналу (до трьох), інформація про запровадження політики публікаційної етики та рецензування, засобів перевірки на плагіат, про наявність doi, наскрізної нумерації, номери статей, а також про те, яким чином фахівці Clarivate можуть отримати доступ до повних текстів, мови публікації, контактні дані редколегії, видавця і особи, яка заповнила анкету.

Також журнали мають чітко дотримуватись засад наукової етики й принципів академічної доброчесності і подбати про перевірку на плагіат документів, що подаються до друку. Для вибору програми перевірки варто зважати на мову оприлюднення видання, на те, яку базу (масив) документів буде використовувати обрана програма, якими мовами і з яких джерел можуть бути запозичення; переконатись, що випадки плагіату у вигляді перекладених фрагментів також будуть зафіксовані. Інколи варто перевіряти тексти двічі: на етапі, коли стаття подана до видання, і після рецензування, коли її готують до друку, щоб убезпечити видання від публікації з множинної розсилки, яку подеколи практикують автори. Однією з поширених в Україні і зручних для використання донедавна була програма UniCheck, яку ми радили використовувати. Це був простий модуль зі зручним інтерфейсом, для роботи з яким достатньо звичайного користувацького комп'ютера з виходом в мережу Інтернет.

Від 2024 р. місце компанії UniCheck заступив Turnitin — подібний досить зручний у використанні сучасніший модуль для перевірки текстів і отримання звітів про їх збіжність із вже наявними у мережі статтями, дисертаціями, монографіями тощо.

З компанією Turnitin можна укласти пряму угоду про співпрацю, а можна долучитись до угоди, укладеної ВД «Академперіодика» і отримати точку доступу до цього ресурсу. Точка доступу фактично є кабінетом, який відкривається під час створення облікового запису. Для користування цим інтуїтивно зрозумілим ресурсом потрібні логін і пароль. Сам алгоритм роботи дуже подібний до алгоритму праці з UniCheck чи багатьма іншими подібними системами.

На першому етапі необхідно завантажити текст і виконати його первинну автоматичну перевірку на збіжність із наявними у мережі Інтернет матеріалами, а також на наявність у тексті некоректних і прихованих символів, омогліфів (наприклад, кириличних літер, замінених латинськими, як виглядаються так само: о, а, е, р, в). Наприкінці першого етапу система видає звіт із зазначенням джерел подібних текстів і вказує на хиби аналізованого тексту.

Другим етапом перевірки є експертне опрацювання отриманого звіту з виключенням із нього збігів, які є необхідними чи яких не

уникнути: назви посад, установ, нормативних документів; математичні символи і дати; коректно подані цитування; самоцитування у необхідному й допустимому обсязі тощо. Також треба з'ясувати черговість оприлюднення подібних текстів, виправити хибні символи (омогліфи). Усі ці операції зменшують відсоток збігів, тож після цього текст уже може мати цілком придатний відсоток подібності (завичай приблизно 15—20 %, порогове значення визначає редакційна колегія і вказує його у правилах для авторів).

Якщо ж показник перевищує межу, встановлену у журналі, то текст разом із опрацьованим звітом можна повернути автору на доопрацювання. Також високий відсоток збігів може бути підставою для відмови у прийнятті статті до підготовки і випуску у журналі або й до передбачених у журналі санкцій через порушення академічної доброчесності. Наприклад, редакційна колегія може ухвалити рішення не брати до розгляду статті цього автора певний термін або відмовити у співпраці назавжди.

Якщо ж автор виправляє текст за результатами первинної перевірки, то новий текст варто ще раз завантажити і перевірити.

Усі етапи цього процесу, його особливості, а також санкції, передбачені за порушення наукової етики, повинні бути чітко викладені у положенні про журнал та у відповідному розділі на вебресурсі журналу.

Процедура відбору видання для індексування в базі Web of Science складається з трьох етапів: первинна перевірка, редакторська перевірка та редакторське оцінювання.

1. Первинна перевірка визначає: назву видання, яка має бути вказана у кожній статті, у номері, на сайті, ISSN, URL, DOI; визначає наявність друкованої і онлайнної версії (за наявності версії онлайн перевага надається саме їй), видавця з поштовою адресою, персоналізовані контактні дані; чіткість політики рецензування: друкування оригінальних статей і зовнішнє рецензування є обов'язковими умовами; можливість доступу до повного тексту (відкритий доступ, його умови і застосовувані користувачькі ліцензії).

Якщо чогось з названого виданню бракує, від фахівців бази на адресу контактної особи, яка заповнювала анкету, надходить лист із зауваженнями, і за умови виправлення недоліків оцінювання видання переходить до другого етапу.

2. **Редакторська перевірка**, під час якої оцінюють технічні і наукові критерії: наявність змістовного резюме з чітким зазначенням місць роботи авторів англійською, списків літератури англійською або в транслітерованому вигляді; функціональність сайту і формат видання, стабільність заявленої періодичності; наявність політики щодо публікаційної етики, відповідність наукового змісту видання його вказаному виду; мову публікації (відповідність академічному стилю) і наявність даних про місце роботи та країни афіліації членів редколегії, ідентифікатори ORCID, які повинні бути актуальними гіперпосиланнями.

Так само, як і на першому етапі, у разі невідповідності критеріям від бази надходить лист про це, а після усунення недоліків фахівці переходять до третього етапу оцінювання. Необхідно, щоб уся ця інформація була підтверджена гіперпосиланнями. Наприклад, якщо журнал вказує видавця, то пряме посилання повинно забезпечити можливість переходу на ресурс цього видавця, але не на загальну, головну сторінку, а на сторінку конкретного журналу, тобто підтверджувати факт випуску цього журналу вказаним видавцем. Так само мають бути підтверджені відомості про входження журналу до баз даних за допомогою прямих гіперпосилань.

3. **Редакторське оцінювання** починається після встановлення факту, що видання не порушує періодичності виходу. Відстежується щонайменше три номери після надходження заявки. Затримка виходу, значні коливання в об'ємі видання або відсутність сталого потоку статей (для електронних видань) можуть бути ознакою або відсутності уваги до журналу авторів (коли кожний черговий номер виходить по факту набору статей), або про недостатньо ретельне рецензування, коли видання друкує все, що отримує. Важливим показником, який варто повідомити в інформації для авторів, є відсоток відхилених виданням статей і терміни проходження підготовчих етапів.

Далі оцінюють **склад редколегії**: чи всі залучені є фахівцями з тематики видання, чи мають власні публікації у визнаних виданнях. На цьому етапі необхідно, щоб на сторінці журналу, де наведено склад редколегії, були посилання на авторські профілі її членів — ORCID, ResearcherID тощо.

Якість **рецензування** можна опосередковано визначити за опублікованими роботами, наприклад, наявність в англomовному резюме прямої транслітерації назв хімічних сполук вказує, що було застосовано гугл-перекладач, тобто роботу не бачили ні рецензенти, ні редактори або коректори. Використання некоректної статистики чи неадекватних поставлених меті методів, список літератури без посилань на сучасні джерела також свідчать про відсутність або низьку якість рецензування.

Важливою характеристикою є **відповідність змісту** опублікованих статей тематичним категоріям видання.

Відомості про **грантову підтримку** вказують, що тематика і доцільність описуваних досліджень вже були оцінені, крім того, це підтверджує актуальність і зацікавленість у них спільноти. Наводити відомості про надану підтримку потрібно у форматі, придатному для чіткої ідентифікації відповідного гранту: наприклад, «This work was supported by "Founder", "Grant number"».

Відповідність етичним стандартам — це не тільки свідчення про обізнаність редколегії з цими принципами, а й про наявність важелів, що допомагають дотримуватись їх. Правила COPE (Committee on Publication Ethics) є інструментом ухвалення зважених рішень щодо етичності дії учасників публікаційного процесу у складних випадках, зокрема у разі повторного використання власних матеріалів чи плагіату. Якщо у комісії виникає підозра у невідповідності поданих даних, вона може затребувати докази дотримання заявлених стандартів.

Аналіз **географії авторів** (їхньої афіліації) демонструє зацікавленість міжнародної спільноти у тематиці журналу, характеризує роботу редколегії та редакції із залучення авторів, усебічність розгляду проблеми.

Цитованість видання вказує на інтерес до нього наукової спільноти. Зрозуміло, що найпростішим способом підняти рівень цитування може бути стимулювання (спонукання) до цього авторів. Однак наголосимо, що виявлення фактів «накручування» цитування є причиною виключення видань з WoS CC.

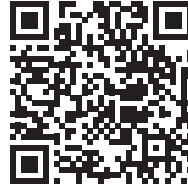
Якщо видання відповідає описаним 24 критеріям якості, його можуть почати індексувати у ESCI. Але одночасно відбувається оцінювання видання і за чотирма критеріями впливу, тож за умови відповідності цим критеріям видання може бути одразу включено до спеціалізованих індексів.

Порівняльний аналіз цитування. Зважаючи на різні традиції цитування у різних галузях знань, фахівці порівнюють наявні цитування журналу-претендента з аналогічним показником видань цієї галузі, що індексуються в WoS CC. Визначити цитованість журналу його видавець може самостійно. Для цього потрібно обрати Пошук у пристатейній літературі в полі Cited work; використовуючи символи скорочення та заміни, вказати назву видання; отримати результати; повторити процедуру з іншими варіаціями або транслітерації назви; поєднати результати пошуку, які зберігаються в Search History за допомогою оператора OR; оцінити отримані дані: скільки процитовано, в яких виданнях, якими авторами. Отримані результати дають підстави продумати можливі заходи для збільшення кількості коректних цитувань, зокрема підвищення видимості журналу із застосуванням згаданих вище авторських профілів.

Аналіз цитувань авторів та членів редколегії можна здійснити у Web of Science Core Collection, знайшовши публікації за ідентифікаторами ResearcherID та ORCID або за прізвищем. Останній варіант є менш привабливим, оскільки неминучі втрати показників пов'язані з можливістю різного транслітерування прізвищ та імен чи з некоректним урахуванням робіт осіб з однаковим прізвищем. Тому перевірені авторські профілі є важливим джерелом інформації для науковців і працівників видань.

Значущість змісту визначають за допомогою порівняльного аналізу з наявними у базі виданнями, тому журнали з унікальною вузькою спеціалізацією мають більше шансів увійти до бази.

Отже, алгоритм подачі видання до розгляду з метою включення до наукометричної бази Web of Science Core Collection є таким: переглянути критерії якості; за відповідності видання цим критеріям заповнити онлайнову форму та подати анкету видання до розгляду; продовжувати своєчасно видавати журнал. Якщо після виходу чотирьох-п'яти номерів після подання анкети повідомлення від бази

не надійшло, потрібно дізнатись про перебіг відбору, заповнивши форму за адресою: <https://mjl.clarivate.com/wos-journal-submission/wos-journal-evaluation-status-request.html?1> (QR-код ліворуч).

Основні помилки, яких припускаються працівники редакцій наукових журналів, готуючись подавати власні видання до баз DOAJ та Web of Science, на конкретних прикладах, що призвели до відмов у розгляді, було детально розібрано на семінарі «DOAJ & WoS. Q & A».

УНІФІКОВАНІ ВИМОГИ ОСНОВНИХ АГРЕГАТОРІВ, АКТУАЛЬНІ ДЛЯ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВИХ ВИДАНЬ

Положення про журнал НАН України. Приклад положення реального журналу

Найбільшу увагу у світі нині привертають вимоги, які стосуються питань забезпечення охорони авторського права, дотримання наукової етики й відповідності авторів, редакторів, рецензентів, видання загалом принципам академічної доброчесності. На цей час у світі ці вимоги значною мірою усталені та відомі під назвою «Політики журналу». Така політика є обов'язковою невід'ємною частиною вебресурсу кожного наукового періодичного видання. Існують незначні відмінності у формуванні таких політик, пов'язані передовсім із формою існування (фінансовою моделлю) журналу: відкритий доступ чи закритий, поширюваний безкоштовно чи за передплатою, «зелений» чи «золотий» відкритий доступ, комбіновані варіанти.

Оскільки наукові періодичні видання НАН України орієнтовані на модель журналів відкритого доступу, нижче ми подаємо зібрані й узагальнені базові принципи формування політики журналу відкритого доступу для установ НАН України.

Критерії публікації

Журнали, для яких ВД «Академперіодика» є видавцем, — це періодичні видання, співзасновником яких є Національна академія наук України (далі — Журнали). Вони мають сталу періодичність, публікують оригінальні статті, які раніше не були опубліковані та оформлені у вигляді оглядів, експериментальних статей, коротких повідомлень, рецензій, редакторських заміток, листів до редакції, доповідей наукових конференцій або їх резюме.

Журнали можуть розповсюджуватися за передплатою або бути у відкритому доступі.

У Журналів, що позиціонують себе як видання відкритого доступу, на сайті представлені повнотекстові архіви з безкоштовним доступом, від дати обрання такої бізнес моделі.

Матеріали у журналі подаються українською або англійською мовами, із обов'язковим резюме англійською та українською мовами. Періодичність журналу визначається потребами кожного видання та наведена на сайті журналу.

Усі видання розміщено у відкритому доступі в репозитарії Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського «Наукова періодика України», мають індекс DOI від CrossRef, метаданні наявні у Відкритому українському індексі наукового цитування OUCI.

Редакційна політика. Обов'язки редакційної колегії

Редактор / головний редактор / редактор рубрики / редакційна колегія (далі — Редколегія) несуть відповідальність за ухвалення рішення про те, які статті, подані до Журналу, будуть опубліковані. Редколегія керується редакційною політикою та обмежена чинними законодавчими вимогами щодо дотримання авторського права.

Редколегія залишає за собою право відмовити в публікації поданих рукописів, якщо встановлено, що вони не відповідають стандартам щодо змісту і формальних ознак. Редакція протягом двох місяців від дати подання рукопису повідомляє авторів, чи відповідає рукопис тематиці видання. І за результатами рецензування, чи прийнята стаття до друку — не більше ніж за рік від дати подачі статті до редакції.

Редколегія не повинна мати конфлікту інтересів щодо статей, які вони розглядають для публікації. Якщо редактор вважає, що існує ймовірність конфлікту інтересів у зв'язку з опрацюванням матеріалів, вибір рецензентів і всі рішення щодо рукопису ухвалює редакційна колегія (у разі, коли один або більше членів редакційної колегії мають конфлікт інтересів щодо надісланого рукопису, ці члени ре-

дакційної колегії повинні відмовитися від відбору рецензентів і не брати участі в ухваленні рішень, пов'язаних із рукописом).

Редколегія оцінює рукописи щодо їхнього наукового змісту без будь-яких расових, гендерних, сексуальних, релігійних, етнічних або політичних упереджень.

Редколегія не може використовувати неопубліковані матеріали, розкриті в представлених рукописах, без письмової згоди авторів. Інформація та ідеї, що містяться у поданих рукописах, повинні зберігатись у таємниці і не можуть бути використані для особистої вигоди.

Усі матеріали, подані до редакції, рецензують незалежні експертами / рецензенти, що обираються та призначаються на регулярних зборах редколегії, або члени рубрики Журналу або головний редактор. Журнали обирають і зазначають на сайті обрану модель рецензування та вказують граничні терміни рецензування. Перевага надається «сліпому рецензуванню»: редактори та редакційна колегія вживають усіх розумних заходів для забезпечення анонімності рецензентів до, під час і після процесу оцінювання.

Обов'язки авторів

Автори гарантують, що рукопис є їхньою оригінальною працею, не був опублікований раніше, не поданий та не розглядається для публікації в іншому виданні. Паралельне подання того самого рукопису до іншого Журналу вважається неправомірною поведінкою та є підставою для вилучення рукопису із розгляду Журналу.

Якщо поданий рукопис є результатом науково-дослідного проєкту або його попередній варіант був представлений на конференції у вигляді усної доповіді (під такою самою або аналогічною назвою), детальна інформація щодо проєкту, конференції тощо має бути наведена у виводі або розділі «Подяки».

Кожен автор несе відповідальність за те, щоб рукописи, подані до Журналу, враховували етичні стандарти.

Автори стверджують, що рукопис не містить голосливних або незаконних тверджень і не порушує права третіх осіб. Видавець не несе юридичної відповідальності, якщо виникнуть будь-які вимоги щодо компенсації.

Стандарти звітності

Журнал як основа наукової комунікації гарантує, що всі статті містять достатньо інформації, щоб забезпечити іншим можливість відтворити описувану роботу. Представлений рукопис має містити достатню деталізацію і посилання, щоб дати змогу рецензентам і згодом читачам перевірити твердження, викладені в ньому, надати повну інформацію про використані методи, зокрема часові рамки, тощо.

Автори несуть виняткову відповідальність за зміст власних матеріалів і повинні переконатись, що вони мають дозвіл від усіх залучених сторін на оприлюднення змісту. Автори підтверджують, що правила захисту даних, етичні стандарти, авторські права третіх сторін та інші права дотримані в процесі збирання, оброблення та обміну даними.

Автори, які мають намір включити у публікацію рисунки, таблиці або інші матеріали, що вже були опубліковані в іншому місці, мають отримати дозвіл від власника авторських прав. Вважається, що будь-який матеріал, отриманий без таких доказів, походить від авторів.

Авторство

Автори повинні переконатись, що лише дописувачі, які зробили значний внесок у рукопис, вказані як автори. Якщо особи, відмінні від авторів, були залучені до важливих аспектів дослідницького проекту та підготовки рукопису, їхній внесок слід зазначити у виводі або розділі «Подяки».

Автори повинні враховувати критерії авторства, розроблені Міжнародним комітетом редакторів медичних журналів (ICMJE). Щоб бути у списку авторів, необхідно:

- зробити істотний внесок у концепцію або дизайн твору або у збір, аналіз чи інтерпретацію даних для роботи;
- сприяти написанню твору або критичному перегляду його важливого інтелектуального змісту;
- здійснити остаточне затвердження версії, що підлягає публікації; погодитись нести відповідальність за всі аспекти роботи;
- забезпечувати те, щоб питання, пов'язані з точністю або цілісністю будь-якої частини роботи, були належно досліджені й вирішені;

- погодитись бути у списку авторів і затвердити повний список авторів.

Додавання або вилучення авторів під час редакційного процесу дозволено лише за умови надання обґрунтованих пояснень редакційній колегії та видавцю. Спроби представити «привида», «дарувальника» або «почесного автора» розглядатимуться як випадки неправомірної поведінки.

Джерела інформації та цитування

Автори зобов'язані належно цитувати джерела, які суттєво вплинули на їхні дослідження та рукопис. Інформація, отримана в приватній бесіді або листуванні з третіми особами, під час розгляду проектних заявок, рукописів і подібних матеріалів, не повинна бути використана без письмової згоди джерела інформації.

Плагіат

Плагіат, тобто факт використання чужих ідей, слів чи іншого творчого доробку як власних, є явним порушенням наукової етики. Плагіат також може бути пов'язаний із порушенням закону про авторське право, що є підставою для судового позову. Плагіатом вважається:

- дослівне або майже дослівне копіювання або навмисне перефразування частин роботи іншого автора без чіткого зазначення джерела чи позначення скопійованого фрагмента (наприклад, за допомогою лапок);

- копіювання рівнянь, рисунків або таблиць із чужої роботи без належного посилання на джерело та/або без дозволу оригінального автора чи власника авторських прав.

Усі подані матеріали перевіряються на наявність плагіату. Використовується як програмне забезпечення, так і експертна оцінка. Будь-який рукопис, що містить явні ознаки плагіату, буде автоматично відхилений, а інші санкції щодо цього визначаються кожною редколегією.

Якщо плагіат буде виявлено в уже опублікованій статті, редакційна колегія повинна відкликати її відповідно до процедури, описаної нижче в розділі «Політика відкликання», і автори підпадають під дію інших санкцій.

Конфлікт інтересів

Автори повинні розкрити у своєму рукописі будь-який фінансовий або інший суттєвий конфлікт інтересів, який міг вплинути на представлені результати або їх інтерпретацію. Якщо немає конфлікту інтересів для декларування, потрібно додати таку стандартну заяву: «Не було розкрито конфлікту інтересів».

Конфлікт інтересів може мати нефінансовий або фінансовий характер. Приклади конфлікту інтересів охоплюють такі випадки (але не обмежуються ними):

- особи, які отримують фінансування, заробітну плату чи інші форми виплат від організації; володіють акціями компанії; які можуть отримати фінансову вигоду (або втратити) від публікації результатів;
- фізичні особи або організація чи роботодавець, які фінансують їх і володіють (або подають заявки) на відповідні патенти;
- офіційна приналежність і членство в групах інтересів, що стосуються змісту публікації; політичні, релігійні чи ідеологічні конкуруючі інтереси.

Автори із фармацевтичних компаній або інших комерційних організацій, які спонсорують клінічні, польові випробування або інші дослідження, повинні заявити про це, як про конкуруючі інтереси. Ставлення кожного автора до такої організації слід пояснити в розділі «Конфлікт інтересів». Публікації в журналі не мають містити контенту, що рекламує будь-яку комерційну продукцію, без позначки, що така публікація є рекламою.

Фундаментальні помилки в опублікованих роботах

Коли автор виявляє значну помилку або неточність у власній опублікованій роботі, він зобов'язаний негайно повідомити про це редактора Журналу чи видавця і співпрацювати з редактором для відкликання або виправлення статті.

Подаючи рукопис, автори погоджуються дотримуватися редакційної політики Журналу.

Open Researcher and Contributor ID (ORCID)

Усі автори, які подають статтю, повинні надати обліковий запис у ORCID. Ідентифікатори ORCID для всіх авторів і співавторів до-

даються до авторських даних під час подання рукопису й будуть опубліковані разом із поданою статтею, якщо її приймуть до Журналу, як складова метаданих.

Інформація про фінансування (якщо застосовується)

Якщо стаття є результатом фінансованого проекту, автори зобов'язані вказати джерела фінансування відповідно до своїх контрактів зі спонсором. У форматі: «This work was supported by Funding Agency name, Grant's N, year».

Обов'язки рецензентів

Рецензенти не повинні мати конфлікту інтересів щодо дослідження, авторів та/або джерел фінансування дослідження. Якщо такі конфлікти існують, рецензенти мають негайно поінформувати про це редактора.

Якщо рецензент відчуває себе недостатньо кваліфікованим для рецензування дослідження, представленого в рукописі, або знає, що не зможе здійснити рецензування у визначений термін, він повинен негайно повідомити про це редактору.

Рецензенти зобов'язані своєчасно надавати письмові, компетентні та неупереджені відгуки про наукову значущість і наукову цінність рукопису.

Рецензенти оцінюють рукопис, враховуючи його відповідність профілю журналу, актуальність досліджуваної теми і застосованих методів, оригінальність і наукову актуальність інформації, викладеної в рукописі, стиль викладення та науковий апарат.

Рецензенти мають попередити редактора про будь-які обґрунтовані підозри або відомості про можливі порушення етичних стандартів з боку авторів. Рецензенти повинні визнавати відповідні опубліковані роботи, які не були процитовані авторами, і попереджати редактора про істотну схожість між рецензованим рукописом і будь-яким іншим рукописом, вже опублікованим або таким, що проходить процедуру розгляду в іншому виданні, якщо їм про це відомо. Рецензенти також попереджають редактора про паралельне подання того самого рукопису до іншого журналу, якщо їм про це відомо.

Рецензії мають бути укладені об'єктивно: особиста критика автора недоречна. Рецензенти повинні чітко й аргументовано висловлювати свої думки.

Будь-які рукописи, отримані для рецензування, мають бути розглянуті як конфіденційні документи. Рецензенти не повинні використовувати неопубліковані матеріали, розкриті в представлених рукописах, без письмової згоди авторів. Інформація та ідеї, що містяться в представлених рукописах, зберігаються в таємниці і не використовуються для особистої вигоди.

Рецензування

Подані рукописи проходять процедуру рецензування. Метою рецензування є допомога Редколегії в ухваленні редакційних рішень, а також можливість допомогти автору поліпшити рукопис.

Тип рецензування визначається виданням та наведено на сайті журналу.

Мінімальна кількість рецензентів у виданнях НАН України — два.

Терміни рецензування визначає Редколегія, але не більше одного місяця.

Вибір рецензентів здійснюється на розсуд Редколегії (у журналах, що мають кілька предметних рубрик (розділів), рецензентів часто обирають саме керівники цих рубрик). Рецензенти повинні бути фахівцями у предметній сфері рукопису. По можливості вони не повинні бути афілійовані з тою ж установою, що й автори, і не мати нещодавніх спільних публікацій із будь-яким із авторів.

Усі рецензенти рукопису діють незалежно і не знають про особу один одного (навіть у випадку відкритого рецензування). Якщо рішення двох рецензентів неоднакові (прийняти / відхилити), то Редколегія може призначити додаткових рецензентів. Під час процесу Редколегія може вимагати від авторів надання додаткової інформації (зокрема вихідні дані), якщо вона необхідна для оцінювання наукової значущості рукопису. Ці матеріали зберігаються в таємниці і не використовуються для особистої вигоди.

Редколегія повинна забезпечити належний контроль якості рецензій. У разі наявності рецензентів, чії рецензії автори переконливо ставлять під сумнів, особливу увагу треба приділити забезпечен-

ню того, щоб рецензії були об'єктивними і відповідали академічним стандартам. Якщо виникнуть будь-які сумніви щодо об'єктивності чи якості рецензії, мають бути залучені додаткові рецензенти.

Члени редакційної колегії можуть подавати власні статті до журналу. У випадках, коли автор пов'язаний із журналом, він буде увільнений від усіх редакційних завдань для написання цієї статті, а інший член команди нестиме відповідальність за нагляд за рецензуванням.

Процедури розгляду скарг і апеляцій

Будь-хто може повідомити редактору та/або редакції в будь-який час про підозру в неетичній поведінці або будь-якому виді неправомірної поведінки, надавши необхідну інформацію / докази для початку розслідування.

Розслідування

Редактор розслідування / головний редактор консультуватиметься з редакторами рубрик / редакційною колегією стосовно рішень щодо початку розслідування. Під час розслідування будь-які докази розглядаються як суворо конфіденційні і надаються лише тим, хто бере участь у розслідуванні. Обвинувачений завжди матиме можливість відповісти на будь-які висунуті проти нього звинувачення. Якщо наприкінці розслідування встановлено, що стався проступок, то він буде класифікований або як незначний, або як серйозний.

Незначні порушення

Незначні проступки розглядатимуться безпосередньо залученими особами без будь-яких інших сторін, наприклад:

- спілкування з авторами / рецензентами щоразу, коли виникає незначна проблема, пов'язана із нерозумінням або неправильним застосуванням академічних стандартів;
- лист-попередження автору або рецензенту щодо доволі незначних порушень.

Серйозні порушення

Редактор / головний редактор, консультуючись з редакторами рубрик / редакційною колегією, а за необхідності — з невеликою

групою експертів, мають ухвалити будь-яке рішення щодо способу дій, які потрібно вжити за наявними доказами. Можливі такі результати (їх можна використовувати окремо або разом):

- публікація офіційного оголошення або редакційної статті, що описує неправомірну поведінку;
- інформування офіційним листом керівника відділу, де працює автор (або рецензент), чи роботодавця про будь-які порушення;
- офіційне, оголошене відкликання публікацій з журналу відповідно до Політики відкликання (див. нижче);
- заборона на певний період подання рукописів від фізичної особи;
- направлення справи до професійної організації або юридичного органу для подальшого розслідування та вжиття заходів.

Розглядаючи скарги й апеляції, редакційна колегія спиратиметься на керівні принципи та рекомендації, надані Комітетом з етики публікацій (COPE).

Політика відкликання

Порушення юридичних обмежень видавця, власника авторських прав або автора (авторів), порушення професійних етичних кодексів і неправомірна поведінка стосовно досліджень: багаторазові подання, дублювання публікації, фіктивні заяви про авторство, плагіат, шахрайське використання даних і фабрикування даних, справжні помилки, про які повідомляють автори (наприклад, помилки через змішування зразків або використання наукового інструменту чи обладнання, що згодом виявляються несправними), неетичні дослідження або будь-які серйозні порушення вимагають відкликання статті. Іноді процедура відкликання може бути застосована для усунення помилок у рукописі або публікації. Основною метою відкликання є виправлення помилки зі збереженням цілісності наукового дослідження, а не покарання автора.

Для будь-якої відкликаної статті причину відкликання та особу, яка ініціює відкликання, чітко вказують у повідомленні про відкликання. Стандарти роботи з відкликанням розроблені низкою бібліотечних і наукових органів, і ця практика упроваджена для відкли-

кання статті у Журналі: в електронній версії примітка про відкликання має посилання на оригінальну статтю. В електронній версії оригінальної статті є посилання на примітку про відкликання, де чітко зазначено, що стаття відкликана. Оригінальна стаття зберігається без змін, за винятком водяного знака в PDF-файлі, який вказує на кожній сторінці, що вона «відкликана».

Етичні та безпекові застереження

Якщо доступ до даних обмежений з етичних або безпекових міркувань, рукопис має містити:

- опис обмежень щодо даних;
- думку інституційної наглядової ради або подібного органу про обмін даними;
- усю необхідну читачеві або рецензенту інформацію для подання заявки на доступ до даних та умови, за яких буде надано доступ.

Захист персональних даних

Якщо особисті дані неможливо ефективно знеособити, вони не мають бути передані з метою захисту конфіденційності учасників, якщо особи не надали письмової згоди на те, що їхні дані, які можна ідентифікувати, можуть бути загальнодоступними. У випадках, коли дані не можуть бути доступними, рукопис має містити:

- пояснення щодо проблеми захисту даних;
- будь-які опосередковані дані, які можна знеособити без шкоди для анонімності;
- думку інституційного комітету з етики або подібного органу про обмін даними і по можливості усю інформацію, необхідну читачеві або рецензентові, щоб подати заявку на доступ до даних, та умови, за яких він надаватиметься.

Також дані можуть бути пов'язані із заявою про їхню доступність у поданій статті, яка буде оприлюднена після публікації. Якщо дані не надаються в публікації журналу, потрібно надати заяву від автора, щоб пояснити, чому це так. У разі депонування даних для подання слід враховувати таке:

- сховище, де зберігаються дані, повинно бути придатним для цього і бути стабільним;

- дані мають зберігатись під відкритою ліцензією, яка уможливує необмежений доступ (наприклад CC0, CC-BY); обмежувальні ліцензії варто використовувати лише за наявності вагомої причини (зокрема юридичної);

- депоновані дані повинні містити версію у відкритому, непатентованому форматі;

- депоновані дані мають бути позначені так, щоб третя сторона могла зрозуміти їх (наприклад, чіткі підзаголовки, описи в текстовому файлі);

- дослідження, що стосуються людських суб'єктів, людського матеріалу або людських даних, мають бути проведені відповідно до засад Гельсінської декларації. За потреби дослідження повинні бути схвалені відповідним комітетом з етики. Суб'єкт дослідження повинен бути анонімним, коли це можливо. Для досліджень із залученням людей необхідно отримати інформовану згоду на участь у дослідженні від учасників (або їхнього законного опікуна);

- «Заява про доступність даних» має бути додана до рукопису перед списком посилань, із зазначенням деталей доступності даних, зокрема DOI. Якщо дані у будь-який спосіб обмежені, необхідно надати аргументацію.

Нині пов'язані препринти і відкриті дані можна розміщувати на відповідних ресурсах — складових частинах системи відкритої науки НАН України, а саме: архіві дослідницьких даних DataverseUA, яким опікується Інститут теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова НАН України, і Архіві препринтів, утримувачем якого є Інститут кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України.

Політика відкритого доступу

Журнал є періодичним виданням відкритого доступу. Увесь його контент доступний безкоштовно. Користувачі можуть читати, завантажувати, копіювати, поширювати, друкувати, шукати повні тексти статей, а також установлювати HTML-посилання на них, не звертаючись за згодою до автора або видавця.

У виданнях ВД «Академперіодика» може бути плата за публікацію (Article processing charge, APC). За детальною інформацією необхідно звертатись до сайту обраного видання.

Політика самоархівування

Автори самостійно можуть депонувати препринт, авторський постпринт (схвалену до друку версію) і видавничу версію (остаточний PDF-файл) своєї роботи в інституційному, чи тематичному, чи загального призначення репозиторії, на власних вебсторінках (зокрема у соціальних мережах) та/або вебресурсі установи, яка є місцем роботи авторів, до або під час процесу подання, у будь-який час після прийняття рукопису і в будь-який час після опублікування. Зокрема, у вже згаданому Архіві препринтів в Інституті кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України. У цьому випадку вони повинні надати повну бібліографічну інформацію (автори, назва статті, назва журналу, том, випуск, сторінки) про оригінальну публікацію та зробити посилання на DOI статті й ліцензію.

Авторське право та ліцензування

Автори зберігають авторські права на опубліковані статті і надають видавцеві невиключне право публікувати статтю, цитувати її як видавничий оригінал у разі повторного використання, а також поширювати її у всіх формах і засобах масової інформації. Статті розповсюджуватимуться на умовах ліцензії Creative Commons із зазначенням авторства 4.0 International (CC BY 4.0, Creative Commons — Attribution 4.0 International — CC BY 4.0). Автори можуть укласти окремі, додаткові договірні угоди щодо неексклюзивного поширення опублікованої статті (наприклад, розмістити її в інституційному репозиторії чи опублікувати в книзі), із підтвердженням її первинної публікації в Журналі.

Політика метаданих

Метадані Журналу є вільно доступними для всіх і можуть бути вільно використані усіма на умовах ліцензії Creative Commons Universal (CC0 1.0) Public Domain Dedication.

Відмова від відповідальності

Погляди, висловлені в опублікованих роботах, можуть не відображати поглядів редакторів і членів редакційної колегії Журналу. Автори несуть юридичну і моральну відповідальність за ідеї, викладені у статтях. Видавець не несе відповідальності у випадку виникнення будь-яких претензій стосовно відшкодування збитків. Видавець не несе юридичної відповідальності, якщо виникнуть будь-які вимоги щодо компенсації.

Керуючись викладеними вище принципами, редакційна колегія кожного періодичного видання НАН України має розробити й затвердити власну Політику журналу відкритого доступу. Цю Політику необхідно розмістити у вигляді структурованих окремих сторінок на власному вебресурсі журналу двома мовами: українською та англійською.

Основою для укладання політики та її складових є Положення про журнал відкритого доступу Національної академії наук України, затверджене розпорядженням Президії НАН України від 20.03.2024 № 127.

Це положення врахувало зміни у чинному законодавстві щодо медіа, авторського права й суміжних прав, а також основні світові тенденції стосовно публікаційної етики, академічної доброчесності, формування метаданих, визнавши пріоритетною для академічних журналів модель «золотого» відкритого доступу.

Гарним прикладом положення та розміщення його на вебсайті журналу є документ, розроблений журналом «Економіка України». Положення викладено на сайті журналу як цілісний документ, затверджений вченою радою установи, а також по структурних частинах у вигляді окремих вкладок і сторінок. Кожна з них має унікальну URL-адресу, що дає змогу коректно заповнювати форми-заявки для подання на розгляд інформаційних агрегаторів.

МОЖЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ДЛЯ ПОШИРЕННЯ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

*Academia.EDU, LinkedIn, фейсбук,
телеграм тощо, представлення авторських
(останніх довидавничих) версій*

Зараз, із появою цифрових платформ, систем, мереж тощо (наприклад, Academia.edu, ResearchGate) закономірним може стати запад наукової періодики — фактично науковці не потребують посередника-видавця для спілкування, а обмін думками й експертиза можуть відбуватись відкрито, сприяючи формуванню нових ідей, дослідницьких колективів, фахових спільнот, наукових колаборацій. Такі ресурси не лише підвищують рівень видимості наукової публікації, але й уможливають поширення власних наукових результатів у форматі особистого листування. Адже обмеження на доступ до наукової праці не стосуються некомерційного та непублічного розповсюдження. Це означає, що автор або автори мають змогу надсилати свої публікації колегам у приватному листуванні без будь-яких обмежень. Функції на кшталт «попросити повний текст» у Academia та ResearchGate відкривають доступ до формування такого запиту до колег з усього світу навіть за межами особистого кола знайомств науковця. А автори схильні радо ділитися своїми результатами навіть на безоплатній основі, оскільки це у перспективі призводить до додаткового цитування. Тобто алгоритми соцмереж і можливості до автоматизованої комунікації, по-суті, ламають і принципи оплачуваного «відкритого» доступу до наукового результату, і позбавляють сенсу передплатну систему, та ще й спрямовані на цільову аудиторію кожної конкретної статті відповідно до її метаданих.

На тлі таких опцій поволі виникають вільні та некомерційні проекти та платформи для опублікування наукових здобутків, спрямовані на збереження свободи авторської творчості. Наприклад, неза-

лежний онлайнний ресурс Koine Almanac пропонує авторам повну свободу у формі та стилі написання текстів для їхнього розміщення у вільному доступі, принципово відмовляючись від включення до наукометричних баз даних. Якість продукту тут забезпечується експертним рецензуванням. Утім, рецензенти не можуть впливати на зміст тексту й надавати рекомендації до покращення, а зобов'язані чітко висловитись щодо публікабельності матеріалу: «так» або «ні». Такий формат не лише зберігає та захищає свободу авторської творчості, а й пропонує вільну і відкриту платформу для наукової комунікації, яка, очевидно, є запорукою якісного провадження наукових досліджень.

Отже, видавець потрібний лише для здійснення формального бібліометричного оцінювання діяльності. Змінюється не тільки форма документа з друкованої на цифрову, з'являються й інші форми подання інформації (наприклад, живі публікації), опублікована у журналі стаття перестає бути провідним варіантом оприлюднення наукової інформації. І вже понад 10 років для науковця не становить проблеми отримати будь-яку опубліковану у передплатному виданні статтю колеги (хай і не знайомого) — достатньо написати йому листа. Це є своєрідним відкритим доступом, тільки вищого ґатунку, а професійна мережева активність може істотно вплинути на кар'єру науковця. Саме рівень «цифровізації» науковця підвищує його рейтинг у спільноті.

Тобто необхідно на теперішньому етапі рекомендувати науковцям запроваджувати авторські профілі, реєструвати різноманітні авторські ідентифікатори, відслідковувати правильні афіліації, коректно подавати атрибуцію власної наукової установи, яка надавала підтримку у фінансуванні досліджень.

Некоректно наведені дані можуть стати причиною того, що стаття і, відповідно, її цитування загубляться, не відобразяться у профілі вченого. До того ж через некоректну афіліацію установа може відмовити у зарахуванні такої публікації під час різноманітних атестацій. Звісно, відповідальність за це лежить на авторові, але перевірити ці відомості редакція також зобов'язана, бо це впливає на реноме і цитованість журналу.

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВЛЕННЯ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ У ВИГЛЯДІ КНИЖКОВИХ ВИДАНЬ

*Загальноакадемічний інформаційний ресурс
щодо випущених книг з метаданими
англійською мовою*

Для поліпшення видимості вітчизняних наукових книжкових видань нами було здійснено комплекс робіт із розробки концепції та створення і тестування пілотного проєкту виокремленого вебресурсу англійською мовою для представлення наукових книг НАН України, тобто для надання світовій спільноті доступу до наукових монографій, підготовлених і виданих працівниками Академії. Для цього ми зібрали, уніфікували, переклали англійською мовою (або відредагували, за наявності перекладу) інформацію про кожну книгу й увели її в обіг шляхом розміщення у мережі Інтернет її метаданих і отримання на кожну книгу індексу DOI, що сприятиме підвищенню видимості результатів наукових досліджень всієї Академії.

Виконання цих робіт, а саме створення на кожне видання окремої сторінки (картки) з повними метаданими книги англійською мовою та переліком посилань до неї англійською мовою або у романській абетці (транслітерованих) забезпечило можливість подальшого подання цих книг на розгляд до наукометричних баз, зокрема Web of Science Core Collection, з метою здійснення ними індексування таких видань.

ВД «Академперіодика» протягом останнього десятиліття вже напруцював необхідний комплексний досвід створення аналогічних ресурсів для наукових періодичних видань, а також створив і підтримує двомовний вебресурс для представлення власних видань і надання їм цифрових ідентифікаторів об'єкта DOI.

У цьому напрямі для вебресурсу BOOKS OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE та BOOKS. NAS OF UKRAINE виконано певні види робіт, а набутий досвід дає підстави передбачати можливість поширення його на практичну діяльність інших наукових установ. А саме:

- створення концепції вебресурсу наукових книг;
- укладання технічного завдання на створення вказаного ресурсу;
- розробка структури вебресурсу, зокрема тематичного рубрикатора видань, а також дизайну вебресурсу;
- забезпечення технічних засад існування вебресурсу (сервер для зберігання інформації, хостинг у мережі Інтернет тощо);
- тестування створеної пілотної версії вебресурсу на прикладі наукових і науково-популярних книг, випущених ВД «Академперіодика» за бюджетні кошти у межах проектів «Українська наукова книга іноземною мовою» та «Наука для всіх»;
- збирання інформації щодо видань ДП «НВП "Видавництво «Наукова думка»" НАН України» для наповнення пілотної версії вебресурсу із загальноакадемічних проектів «Наукова книга» (частково) і «Наукова книга. Молоді вчені»;
- переклад англійською мовою метаданих видань ДП «НВП "Видавництво «Наукова думка»" НАН України»;
- підготовка переліків посилок до кожної книги відповідно до вимог наукометричних баз.

На початковому етапі було визначено такі базові характеристики вебресурсу: відкритий, структурований, із можливістю пошуку за різними параметрами та постійного і необмеженого доповнення інформації (створення нових сторінок). Побудований як база даних з певними полями, що повинно уможливити пошук за ними.

Одиницею інформації в межах ресурсу є книга. Кожна книга має свою сторінку — картку. У базі даних кожній картці (кожній книзі) повинен відповідати один рядок, кодування рядка здійснюється за індексами DOI або ISBN. Для контролю залучено наявну базу даних Науково-видавничої ради НАН України, наповнення якої забезпечує саме ВД «Академперіодика».

Картка видання повинна містити необхідний мінімум інформації про книгу, з такими обов'язковими елементами:

- Зображення обкладинки
- Назва видання
- Автор (автори) або Редактор (редактори)
- Авторські ідентифікатори авторів та/або редакторів (ORCID, Publons, ResearcherID тощо)
- Рецензент 1
- Авторський ідентифікатор Рецензента 1
- Рецензент 2
- Авторський ідентифікатор Рецензента 2
- Наукова установи, де підготовлено видання (якщо їх кілька — усі назви, кожна окремим рядком)
- Проект, у межах якого здійснено видання
- Рік випуску
- Видавництво
- Кількість сторінок
- DOI
- ISBN
- Анотація
- Мова видання
- Цитування (APA, можливі й інші варіанти)
- Перелік посилань.

Як факультативні елементи можна передбачити й рекомендувати опції:

- Продивитись фрагмент книги (якщо у книзі, що видана українською мовою, є подані англійською вступ, висновки, передмова, післямова тощо, треба мати змогу долучити до картки відповідний файл у форматі PDF або іншому придатному для читання форматі).

- Доступ до повного тексту книги (повний PDF-файл або перехід на ресурс наукової установи / видавництва, де цей повний текст можна переглянути, завантажити, придбати тощо).

Для зручності користування інформацією та аналізування її масиву потрібно передбачити такі налаштування параметрів здійснення пошуку: за видавництвом, проектом, тематичним блоком, роком

Тематичний рубрикатор для вебресурсу наукових книг НАН України

Блок	Категорія
Мистецтво і гуманітарні науки	Бібліотекознавство Історія Історія науки Книгознавство Літературознавство Мистецтвознавство Мовознавство Сходознавство Філософія
Біологічні науки і біомедицина	Біологія Біохімія Екологія Медичні науки
Природничі науки	Астрономія Географія Геологія Гірничі науки Хімія
Суспільні науки	Археологія Державне управління Документознавство Економіка Етнологія Культурологія Політологія Правознавство Психологія Соціологія Українознавство Юридичні науки
Техніка	Енергетика Інформатика Інформаційні технології Кібернетика Математика Матеріалознавство Механіка Радіобіологія Технічні науки Фізика Фізика і хімія поверхні

випуску, науковою установою, автором, рецензентом, словами в назві, словами в анотації, мовою видання, ISBN, DOI.

Для обрання обов'язкових і факультативних елементів карти видання, а також для визначення оптимальної і лаконічної структури такого ресурсу було вивчено досвід закордонних видавництв наукової літератури на кшталт Nova Publishers, Elsevier, Cambridge, Routledge, Chinese Academy of Sciences і найбільших поширювальних мереж Amazon та Yakaboo.

Тож визначено інформацію, яка повинна бути доступною вже з першого рівня вебресурсу, тобто з його головної сторінки: повна назва вебресурсу; його логотип; поля пошуку; тематичний рубрикатор (можливо, дворівневий); хронологічний рубрикатор (роки); перелік книжкових проєктів; останні оновлення (наприклад, три книги); готуються до випуску (можливо, так само три книги); переходи на дружні ресурси (НБР НАН України, ВД «Академперіодика»); структура ресурсу; відомості про ресурс (короткий виклад мети й завдань ресурсу); контактна інформація; ліцензія відкритого доступу, за умовами якої може бути поширена представлена інформація, наприклад, Creative Commons; інформація про розробників вебресурсу.

Для забезпечення можливості тематичного пошуку було обрано тематичний категорійний рубрикатор наукометричної бази Web of Science. Він уміщує 41 категорію, що розділені по п'яти блоках (таблиця). Мірою змін рубрикатора цієї наукометричної бази необхідно оновлювати й рубрикатори відповідних ресурсів НАН України.

Наголосимо, що наповнення англomовного вебресурсу виданнями з серії «Наука для всіх» відбувалось одночасно з отриманням для них цифрових ідентифікаторів DOI і викладенням на вебресурсі ВД «Академперіодика» повних текстів цих книг українською мовою у двох придатних для читання форматах. Ця акція збільшила показники відвідування і скачування файлів з вебресурсу ВД «Академперіодика» усередньому утрічі на місяць, що є побічним свідченням ефективності інтегрованих ресурсів, призначених для читання й ознайомлення громадськості зі здобутками вітчизняної науки. Тобто поява частини текстів у відкритому доступі збільшує кількість часу користувацьких переглядів і кількість звернень до сторінок ресурсу. Також зростає й імовірність перехресного цитування.

Нині ми продовжуємо наповнення вебресурсу відповідно до викладених вимог відомостями щодо видань із загальноакадемічного проекту «Українська наукова книга іноземною мовою», загальноакадемічної книжкової серії «Наука для всіх», а також загальноакадемічних проектів «Наукова книга» і «Наукова книга. Молоді вчені».

З метою коректного збирання метаданих книжкового видання відповідно до вимог агентства Crossref ми розробили спеціальну анкету. Цією анкетною (формою заявки) може скористатись будь-яка установа НАН України для оформлення домашньої сторінки книжкового видання на власному ресурсі у мережі Інтернет.

ВИМОГИ **до подання метаданих наукового** **книжкового видання для реєстрації** **цифрових ідентифікаторів DOI**

Для отримання цифрового ідентифікатора DOI і реєстрації метаданих на спеціалізованому вебресурсі Замовник повинен надати Виконавцю в електронному вигляді на скриньку journaldoi@gmail.com такі матеріали і відомості стосовно кожної книги:

1. Зображення обкладинки у форматах jpg чи jpeg з роздільною здатністю не менше 300 dpi.

2. Назву книги українською та англійською мовами.

3. Перелік усіх авторів із зазначенням їхніх посад, звань і наукових ступенів англійською мовою.

4. Інформацію щодо місця роботи (афіліації) кожного автора англійською мовою: правильна назва установи, місто та країна, де установа розташована (кожний автор може вказувати більше ніж одне місце роботи).

5. Інформацію про профілі авторів — ідентифікатори ORCID, Researcher ID тощо.

6. Відомості про контактну особу від авторського колективу українською мовою, її контактну інформацію (електронну пошту, телефон).

7. Перелік усіх рецензентів із зазначенням їхніх посад, звань та наукових ступенів англійською мовою.

8. Інформацію щодо місця роботи (афіліації) кожного рецензента англійською мовою: правильна назва установи, місто та країна, де установа розташована.

9. Інформацію про профілі рецензентів — ідентифікатори ORCID, Researcher ID тощо.

10. ISBN видання.

11. Загальну кількість сторінок.

12. Рік видання.

13. Назву проєкту, у межах якого підготовлено видання (українською мовою).

14. Анотацію видання обсягом не менше 1800 знаків, англійською мовою.

15. Ключові слова видання, англійською мовою.

16. Перелік посилань (References) англійською мовою або у транслітерованому вигляді відповідно до стандарту APA (версія 7).

Попри величезний обсяг виконаних і передбачених робіт можна вже зараз впевнено говорити про те, що побудова такого інтегрованого англомовного ресурсу не тільки дала змогу концептуалізувати підхід до представлення у відкритому доступі наукових книг, виготовлених установами НАН України, але й переглянути вимоги до подання і оформлення наукових видань. Наприклад, очевидно, що незалежно від мови видання наукової книги нині необхідним є отримання від авторів повних метаданих українською та англійською мовами з метою забезпечення належної каталогізації.

Також необхідно остаточно унормувати вимоги до оформлення переліків посилань у виданнях, зокрема вимагати неухильного зазначення цифрових ідентифікаторів джерел послання, адже для більшості цитованих протягом останніх п'яти років джерел вони визначені.

Окремим інформаційним блоком, який нині необхідно отримувати від авторів для забезпечення видавництвом сучасного вигляду наукових книг, є детальна інформація про авторів і рецензентів. Вона має охоплювати наведені українською й англійською мовами прізвище, ім'я та по батькові (за наявності), відомості про фах, науковий ступінь, вчене звання, афіліацію, авторські профілі (ORCID, Scopus ID, Researcher ID тощо), а для авторів (чи одного з них) ще й контактну інформацію.

Потрібно також на етапі видавничої підготовки видання передбачати умови відкритого доступу до нього повністю чи частково, а для видань, здійснюваних українською мовою, — певних змістових фрагментів, які будуть перекладені англійською і розміщені у відкритому доступі (зміст, вступ, висновки, ключові ілюстрації, важливі приклади результатів або їх упрощення). Це істотно підвищить зацікавлення користувачів як у конкретному виданні, так і у ресурсі загалом.

Нині ми подали на розгляд до Web of Science з метою індексації сім книг з проекту «Українська наукова книга іноземною мовою», підготовлені і випущені 2019 р., бо ця база даних приймає книжкові видання «не старші» за п'ять років. Близьким часом плануємо подати й усі книги англійською мовою, видані протягом 2020—2024 рр., а це ще 31 видання з різних наукових напрямів. Чекаємо на відповідь і сподіваємось, що зможемо продовжити цю роботу та розширити наші пропозиції за рахунок видань українською мовою з якісними і повними метаданими англійською.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВИДАВНИЧИХ ПЛАТФОРМ

Міграція вебсайтів наукових журналів на платформу Open Journal System

З уніфікацією вимог до наукових періодичних видань і розвитком інформаційно-комунікаційних технологій найбільші видавці наукової літератури почали розробляти власні технологічні продукти для оптимізації роботи з текстовими масивами й спрощення процедур листування з авторами і рецензентами. Ці продукти отримали назву «видавнича платформа». Відтак постали й кілька версій таких платформ для суспільного користування — уніфікованих відкритих на безкоштовній основі програмних ресурсів. Одним з найкраще розроблених, постійно оновлюваних і поширених у Європейському Союзі є продукт Open Journal Systems (OJS) — рішення з відкритим вихідним кодом для видання наукових журналів в Інтернеті.

OJS є надзвичайно гнучкою редакторською системою управління та публікації журналів, яку можна безкоштовно завантажити і встановити на локальному вебсервері.

Систему було розроблено, щоб скоротити час та енерговитрати на канцелярські й управлінські завдання, пов'язані з редагуванням журналу, одночасно поліпшуючи ведення обліку та ефективність редакційних процесів. Вона спрямована на підвищення наукової та загальної якості журналів, що публікуються, за допомогою низки нововведень, як-от поглиблення читачького досвіду, сприяння прозорості журнальної політики та покращення індексації.

OJS — це система керування журналами / вебсайтами / публікаціями. OJS охоплює всі аспекти публікації онлайн-журналів, від створення вебсайта журналу до таких завдань експлуатації, як процес подання матеріалу автором, рецензування, редагування, публікація, архівування та індексація журналу. OJS також допомагає керувати організацією діяльності журналу, а саме відстеженням роботи редакторів, рецензентів і авторів, сповіщенням читачів і наданням допомоги з кореспонденцією.

OJS є гнучкою та масштабованою системою. Кожен журнал має свою унікальну URL-адресу, а також власний інтерфейс. OJS дає змогу одному редакторові керувати всіма аспектами журналу та вебсайту журналу, а також може підтримувати міжнародну команду редакторів із різноманітними обов'язками в декількох розділах журналу.

OJS підтримує принцип розширення доступу. Ця система не лише допомагає публікувати журнали, але й демонструє, як можна скоротити витрати на видання та забезпечити читачів «відкритим доступом» до вмісту журналу.

OJS має такі особливості:

- OJS встановлюється та керується локально.
- Редактори налаштовують вимоги, розділи, процес рецензування тощо.
- Подання матеріалів у онлайн-режимі, подвійне сліпе рецензування й управління всім контентом.
- Усебічне індексування контенту.
- Адаптивний інтерфейс читача.
- Сповіщення читачів електронною поштою.
- Підтримка платежів за публікацію статей, передплат та онлайн-платежів.
- Повна контекстна довідкова підтримка в онлайн-режимі.
- Можливість підтримки багатьма мовами.

Міграція сайтів наукових журналів на платформу OJS за допомогою плагіну Quick Submit

Плагін швидкого надсилання (Quick Submit)

Повна версія доступна на ютуб-каналі ВД «Академперіодика».

Плагін швидкого надсилання допомагає швидко додавати повні подання до проблеми. Він забезпечує одноетапний процес подання для редакторів, яким потрібно обійти традиційний процес подання, перегляду та редагування.

Плагін швидкого надсилання можна використовувати в таких випадках:

- Журнали, які використовують OJS для відображення та публікації свого вмісту без використання редакційного процесу.
- Журнали, які були опубліковані за допомогою іншої платформи та мігрують на OJS, коли інструмент перетворення для цієї платформи недоступний.
- Журнали, які спочатку були опубліковані у друкованому вигляді, а потім оцифровані.

Щоб використовувати цей плагін, вам знадобиться:

- Бути зареєстрованим як редактор або менеджер журналу.
- Набір готових до публікації файлів (наприклад, PDF).
- Усі метадані для файлів (імена авторів, заголовки, анотації тощо).

Переконайтеся, що плагін швидкого надсилання встановлено та увімкнено для вашого журналу. Вам знадобиться роль менеджера журналу, щоб увімкнути плагін, і роль адміністратора, щоб установити плагін.

1. Перейдіть до Налаштування > Вебсайт > Плагіни.
2. У розділі «Встановлені плагіни» знайдіть плагін швидкого надсилання. Якщо ви бачите його в списку, перейдіть до кроку 8.
3. Якщо ви не бачите модуля Quick Submit у розділі Installed Plugins, перейдіть на вкладку Plugin Gallery.
4. Натисніть Швидке надсилання. Відкриється спливаюче вікно.

The screenshot shows the OJS Website Settings interface. The 'Plugins' tab is selected, displaying a table of installed plugins. The table includes columns for 'Journal', 'Description', and 'Enabled'. The following table represents the data shown in the screenshot:

Journal	Description	Enabled
data	Contributes Dublin Core version 1.1 schemas and application adapters.	☒
Workflow	Contributes MODS 3.4 schemas and application adapters.	☒
Distribution	Contributes NLM 3.0 schemas and application adapters.	☒

5. Натисніть «Встановити». Якщо ви не бачите кнопки «Встановити», вам потрібно буде попросити адміністратора вашого сайту встановити плагін для вас.

6. Відкриється спливаюче вікно із запитом «Ви впевнені, що бажаєте встановити цей плагін?» Натисніть ОК і зачекайте кілька хвилин, поки інсталяція завершиться.

7. Після встановлення плагіна поверніться на вкладку Installed Plugins і знайдіть плагін Quick Submit.

8. Поставте прапорець праворуч від назви та опису плагіна, щоб увімкнути плагін.

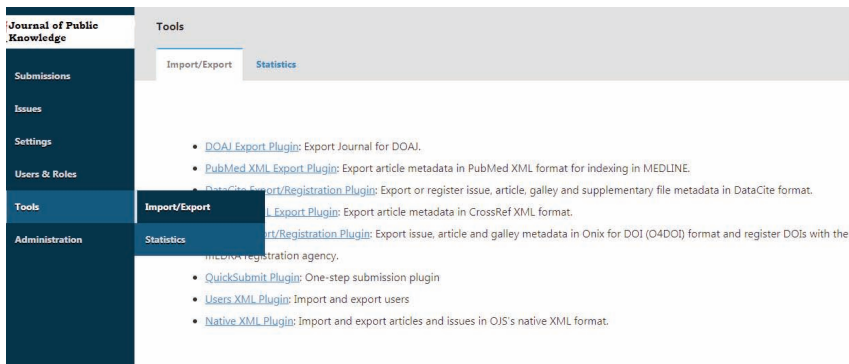
Import/Export Plugins (8)		
▶ DOAJ Export Plugin	Export Journal for DOAJ.	☒
▶ PubMed XML Export Plugin	Export article metadata in PubMed XML format for indexing in MEDLINE.	☒
▶ DataCite Export/Registration Plugin	Export or register issue, article, galley and supplementary file metadata in DataCite format.	☒
▶ CrossRef XML Export Plugin	Export article metadata in CrossRef XML format.	☒
▶ mEDRA Export/Registration Plugin	Export issue, article and galley metadata in Onix for DOI (O4DOI) format and register DOIs with the mEDRA registration agency.	☒
▶ QuickSubmit Plugin	One-step submission plugin	☒
▶ Users XML Plugin	Import and export users	☒
▶ Native XML Plugin	Import and export articles and issues in OJS's native XML format.	☒

Далі вам потрібно буде створити випуски, що міститимуть нові статті, які ви імпортуєте.

1. Перейдіть до «Питання» > «Майбутні питання» та виберіть «Створити питання».
2. Введіть метадані проблеми.
3. Якщо номер уже опубліковано, ви можете поставити позначку «Опубліковано».
4. Натисніть Зберегти.
5. Зробіть це для всіх проблем, для яких ви завантажуєте статті.

Далі ви можете імпортувати кожну статтю за допомогою плагіна.

1. Перейдіть до Інструменти > Імпорт / Експорт і виберіть Плагін швидкого надсилання.

2. Завантажте зображення обкладинки, якщо воно у вас є. Це поле є необов'язковим, і його можна ігнорувати.

3. У розкривному списку в полі «Розділ» виберіть розділ журналу, у якому буде опублікована стаття.

4. Уведіть метадані статті в інші поля. Якщо ви не бачите всі поля метаданих, які вам потрібні, перейдіть до Параметри робочого циклу > Надсилення > Метадані надсилення, щоб налаштувати поля, які мають бути включені до подання.

5. У списку учасників натисніть «Додати учасника», щоб увести імена авторів та інших учасників статті.

6. У розділі «Гранки» натисніть «Додати гранку», щоб завантажити PDF-файл статті. Відкриється спливаюче вікно, де ви можете ввести мітку гранки та мову гранки. Коли ви натиснете «Зберегти», відкриється ще одне вікно, де ви зможете вибрати компонент статті й завантажити файл.

7. У кінці форми плагіна швидкого надсилення ви можете вибрати: чи бажаєте ви опублікувати статтю, яку ви додаєте, негайно, чи скасувати публікацію, якщо ви бажаєте опублікувати її пізніше. Якщо ви виберете «Опубліковано», вам потрібно буде вибрати номер, у якому ви хочете опублікувати його, і ввести дату публікації. Ви також можете додатково ввести номери сторінок і інформацію про дозволи.

8. Коли ви закінчите вводити всі дані для статті, натисніть «Зберегти».

QuickSubmit Plugin

This plugin allows you to quickly add complete submissions to the production stage or directly into an issue.

Cover image

Upload

Section *

Articles must be submitted to one of the journal's sections. *

Prefix

Examples: A, The

Title *

Subtitle

The optional subtitle will appear after a colon (:), following the main title.

DOI не додаються за допомогою плагіна QuickSubmit. Натомість ви повинні додати їх окремо.

Щоб додати наявні DOI до статей, які вже були призначені:

1. Увімкніть і налаштуйте плагін DOI, щоб вам потрібно було «Вести окремий суфікс DOI для кожного опублікованого елемента».

2. Після завершення завантаження статті за допомогою плагіна QuickSubmit натисніть «Перейти до подання», щоб перейти до запису про надсилання статті. Або перейдіть до запису подання статті через інформаційну панель повідомлень.

3. Відкрийте «Метадані» у верхньому правому куті та перейдіть на вкладку «Ідентифікатори».

4. Уведіть суфікс DOI для статті.

5. Натисніть «Зберегти», а потім знову «Зберегти», щоб призначити DOI.

6. Якщо ви зазвичай призначаєте DOI за шаблоном за замовчуванням, повторно налаштуйте для цього плагін DOI після завершення додавання DOI до статей, завантажених за допомогою плагіна QuickSubmit.

Щоб призначити нові DOI статтям:

1. Переконайтеся, що плагін DOI увімкнено та налаштовано.

2. Після завершення завантаження статті за допомогою плагіна QuickSubmit натисніть «Перейти до подання», щоб перейти до запису про надсилання статті. Або перейдіть до запису подання статті через інформаційну панель повідомлень.

3. Відкрийте «Метадані» у верхньому правому куті та перейдіть на вкладку «Ідентифікатори». Ви повинні побачити попередній перегляд DOI, який буде призначено, і прапорець поруч із «Призначити DOI цій статті».

4. Натисніть «Зберегти», і DOI буде призначено.

Інші можливості інструментарію OJS, його переваги та особливості застосування ми детально розглядаємо в інших документах, підготовлених у межах виконання проекту OPENS, а саме:

- Регламент Універсальної видавничої платформи;
- Навчальні матеріали для працівників наукових установ НАН України, відповідальних за функціонування журналів відкритого доступу;

- Інструкція «Універсальна видавничка платформа журналів Національної академії наук України. Робота з інструментами електронної редакції на платформі Open Journal System».

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА СЛУЖБОВИХ ТВОРІВ

Нові нормативні документи для установ НАН України

Попередні дослідження з питань розвитку охорони авторського права і політики вільного використання наукових творів показали їх надзвичайну актуальність для роботи науково-видавничих підрозділів установ НАН України. Особливої ваги практичні рекомендації з питань охорони авторського права набувають через запровадження відкритого доступу й використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Питання авторського права в Програмах ЄС з наукових досліджень та інновацій регламентовано загальними нормами, викладеними у Правилах участі (rules-participation), які стосуються всіх фінансованих напрямів у рамках програми «Горизонт Європа».

Основні правила розподілу прав на інтелектуальну власність застосовуються до всіх учасників програми і полягають у чіткому визначенні належності прав власності відповідно до укладених між учасниками проектів угод з вимогою забезпечення відкритого доступу до всіх отриманих результатів, а саме безкоштовного доступу через Інтернет для будь-якого користувача до всіх наукових публікацій, підготовлених за результатами проекту.

Рада Європейського Союзу ще 2016 р. закликала перенести дослідження, що фінансуються Європейською комісією, на платформу Open Science, тобто запроваджувати принципи відкритої науки до всіх наукових досліджень та їх результатів, виконаних і отриманих за рахунок платників податків.

Тоді ж Європейський Союз оприлюднив кілька документів, присвячених розвитку науки в епоху цифрових технологій. Зокрема,

було ухвалено рішення про створення Європейського хмарного сервісу «Відкрита наука» (European Open Science Cloud) — порталу для зберігання, управління, аналізу та повторного використання наукових даних у дослідницьких, інноваційних та освітніх цілях. Легкий доступ дав змогу прискорити наукові відкриття з допомогою технологій великих даних.

У вересні 2018 р. під егідою Science Europe та за підтримки Європейської дослідницької ради було проголошено План S — радикальну ініціативу, що вимагає від науковців, які фінансуються Science Europe, публікацію робіт у журналах з відкритим доступом. Відповідно до плану всім організаціям, що входять до Коаліції S, до 2021 р. було необхідно змінити умови видачі грантів, щоб дослідники, які отримують фінансування, мали можливість відкрити доступ до своїх публікацій, оплачуючи за рахунок грантів публікацію у відкритому доступі.

Цей рух активізував перегляд законодавчих засад охорони авторського права на об'єкти інтелектуальної власності, зокрема наукові матеріали і наукові публікації, як на рівні ЄС, так і на рівні національних законодавств. Тому результати наших досліджень щодо наявних положень і тенденцій, а також пропонованих у ЄС і в Україні змін стосовно авторського права в єдиному цифровому ринку, урегулювання авторського права і суміжних прав, практики укладання ліцензійних договорів щодо наукових і науково-технічних творів, стосовно актуальних питань публікаційної активності і політики відкритого доступу показали необхідність укладання конкретних проектів нормативних документів для установ НАН України в частині укладання ліцензійних договорів для провадження ними видавничої діяльності, а також прикладних рекомендацій щодо застосування ліцензій відкритого доступу та знака авторського права для наукових статей.

Питання охорони авторського права та суміжних прав у Рамковій програмі наукових досліджень та інновацій «Горизонт Європа» було розглянуто у контексті очікуваної участі України у Рамковій програмі як асоційованої країни; сучасних тенденцій урегулювання питань публікаційної активності й політики відкритого доступу в ЄС та у Рамковій програмі наукових досліджень та інновацій «Горизонт Європа»; укладання ліцензійних договорів, договорів про пере-

дання виключних майнових прав інтелектуальної власності щодо наукових та науково-технічних творів. На деяких аспектах і результатах варто зупинитись детальніше.

Досліджено питань укладання договорів між авторами наукових журналів і монографій з науковими установами та видавництвами, службових творів та виплати винагороди авторам у контексті імплементації в законодавстві України положень Директиви ЄС 2019/790 про авторське право в єдиному цифровому ринку.

Досліджено положення Директиви ЄС 2019/790 про авторське право в єдиному цифровому ринку стосовно укладання договорів між авторами службових творів і роботодавцями та виплати винагороди авторам, а також відображення зазначених положень у проектах законів України щодо авторського права і суміжних прав, поданих до Верховної Ради України 2021 р.

Ст. 18 Директиви визначає, що автори та виконавці, які надали ліцензію або передали виключні права для використання своїх творів та інших об'єктів, мають отримувати належну та пропорційну винагороду. Вказані особи регулярно та не менше одного разу на рік мають отримувати точну, вичерпну, актуалізовану інформацію про використання творів від сторін, яким вони надали ліцензію або уклали договір про передання прав, або від правонаступників таких сторін, субліцензіатів, зокрема, що стосується способів використання, усіх отриманих доходів та відповідної винагороди (ст. 19).

За необхідності отримання додаткової інформації сторона, з якою автором чи виконавцем було укладено договір, має повідомити інформацію про осіб, яким були надані субліцензії на використання творів та інших об'єктів (ст. 20), а національним законодавством має бути передбачена можливість застосування механізму альтернативного вирішення спорів щодо виплати додаткової винагороди (ст. 21). Також національним законодавством може бути передбачено відкликання договору з урахуванням особливостей, якщо об'єкт створено багатьма авторами (виконавцями).

Важливо, що ці положення не можуть бути змінені будь-якою угодою з автором (виконавцем): виняток щодо застосування зазначених положень визначено лише щодо комп'ютерних програм (ст. 23).

Також виконано дослідження укладання ліцензійних договорів, договорів про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності щодо наукових та науково-технічних творів з урахуванням нового Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Упроваджені зміни дають підстави для застосування ліцензій відкритого доступу і призводять до необхідності уточнення редакційних політик наукових установ-видавців, зокрема, що між установою-видавцем та користувачами укладається ліцензійний договір стосовно відкритого доступу до наукових статей на умовах, які містяться у відповідній ліцензії відкритого доступу Creative Commons. Також через це були внесені зміни до актів НАН України, рекомендацій щодо видавничої діяльності, які відображають уточнення стосовно укладання договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Усі новації були детально розглянуті під час семінару з питань використання об'єктів права інтелектуальної власності в НАН України.

1. Порядок функціонування Програми підтримки журналів НАН України.

2. Офіційні переклади англійською Примірного ліцензійного договору на використання твору на умовах відкритого доступу і Примірного електронного ліцензійного договору приєднання на використання твору на умовах відкритого доступу.

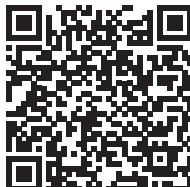
3. Зміни до Положення про використання об'єктів права інтелектуальної власності в НАН України.

4. Положення про відкриту науку в НАН України.

1

2

3

4

ЗАСТОСУВАННЯ КОРИСТУВАЦЬКИХ ЛІЦЕНЗІЙ ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ

Засади впровадження і рекомендовані види ліцензій

Зміни, що відбуваються зараз у видавничій справі, пов'язані з бурхливим розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, тенденцією до уніфікації, а також із постійним підвищенням вимог до наукових періодичних видань як найпоширенішого способу представлення наукових результатів. Нині ми катастрофічно не встигаємо за цими змінами, оскільки не маємо відповідних ресурсів, необхідних засобів, сучасної інфраструктури, а також законодавчого забезпечення для впровадження найкращого світового досвіду.

Упровадження засад відкритої науки передбачає, по-перше, доступність без оплати всіх наукових публікацій в інтернет-просторі для всіх користувачів, по-друге, відсутність обмежень на чесне і некомерційне використання будь-яких відкритих публікацій, по-третє, забезпечення дотримання авторського права ліцензіями Creative Commons. Для повноцінної участі українських наукових видань у цій ініціативі нам необхідно забезпечити і дотримуватися високого наукового рівня академічних видань, що уможливить паритетну співпрацю із закордонними виданнями через обмін статтями тощо.

Закон України від 09.01.2007 № 537-V «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки»

відкритий доступ називає одним із пріоритетів розвитку інформаційного суспільства та передбачає забезпечення відкритого безкоштовного Інтернет-доступу до ресурсів, створених за рахунок коштів Державного бюджету України. Згідно з наказом МОН України від 17.10.2012 № 1111

«Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України до Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського усі фахові видання зобов'язані подавати всі свої повнотекстові матеріали, що розміщуються на вебсайті бібліотеки. Цей наказ зараз втратив чинність, і натомість діє наказ від 15.01.2018 № 32 «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України», у якому описується вимога збережена без правового урегулювання. Проте вказаний вид доступу не є відкритим у сучасному європейському розумінні, зокрема, через низьку культуру застосування ліцензій CC.

На сьогодні застосовуються шість видів ліцензій CC, що розрізняються обсягом прав, які надаються користувачу. За даними, що стосуються наукових журналів, наданих до доступу DOAJ, різні журнали застосовують різні види ліцензій CC, а також власні ліцензії видавців. Рекомендовано використання таких двох видів ліцензій Creative Commons: Attribution — Non Commercial — No Derivs (Атрибуція — Некомерційна — Без похідних; CC BY-NC-ND) та Attribution — NonCommercial (Атрибуція — Некомерційна; CC BY-NC).

Перша передбачає некомерційне використання твору, забороняючи розповсюдження похідних творів (переробки, адаптації, зміни наукової статті). Має зазначатися авторство оригіналу твору.

Друга передбачає некомерційне використання твору, проте дозволяє розповсюджувати похідні твори, тобто дозволяє іншим особам редагувати ваш твір, змінювати його і брати за основу для своїх творів і розповсюджувати з некомерційною метою із зазначенням авторства оригіналу твору. Інші особи, автори похідних творів, можуть надавати ліцензії на похідні твори на інших умовах, аніж визначено для оригіналу твору.

Вибір для наукових статей періодичного видання певного виду ліцензії із зазначених видів ліцензій визначається редакційною політикою журналу.

Застосування ліцензій CC BY-NC-ND, CC BY-NC враховує можливість наукової установи отримувати додаткові кошти за комерційне використання матеріалів періодичного видання.

Ліцензія CC BY-NC-ND, яка не передбачає розповсюдження похідних творів, надає можливість обмежити неправомірне використання наукових статей в Україні, оскільки надання користувачам права розповсюджувати похідні твори може призвести до переробок, доповнень наукових статей різними особами та їх розповсюдження вже із доданням нових авторів і посиланням на ліцензії CC як правову підставу цих дій.

Варто зазначити, що на сайті видавця чи наукової установи номер журналу може бути розміщено для скачування повністю та/або можуть бути розміщені окремі статті. Отже, має бути вирішене питання, чи надавати на умовах певної ліцензії CC користувачам право на використання усього номера журналу або лише право на використання окремих статей. Доцільним є надання права відкритого доступу стосовно окремих наукових статей журналу. Для повідомлення про надання відкритого доступу потрібно зазначити відповідну інформацію у редакційній політиці журналу, а також на першій сторінці кожної зі статей.

Нині в НАН України це унормовано положенням про відкриту науку, неодноразово згаданим у цих методичних рекомендаціях. Важливо, що який би вид ліцензії не обрав журнал, він має зазначити цю ліцензію у вигляді гіперпосилання на власному сайті та на спусковій (першій) сторінці друкованої версії кожної статті. Обсяг обраної ліцензії не може суперечити іншим складовим політики журналу чи вимогам, зазначеним на сайті його видавця. Ці ліцензії повинні бути прописані у ліцензійних договорах та/або договорах приєднання, які журнал укладає з автором, беручи до друку статтю, а також узгоджені з ліцензіями дослідницьких даних і препринтів, пов'язаних зі статтею.

Для всіх авторів, статей, номерів журналу має бути запропонований і застосований один вид ліцензії. Водночас, незалежно від обраного виду ліцензії на статті (основні тексти), метадані статей і журналу як складеного твору повинні бути доступні за ліцензією CC0: «особа, котра приєднала до твору цей короткий виклад **передала** твір у суспільне над-

бання шляхом відмови від всіх її прав на твір по всьому світу, які вона мала за законами про авторське право, включаючи всі суміжні права, тією мірою, як це можливо за законом. Ви можете копіювати, змінювати, розповсюджувати і виконувати твір, навіть у комерційних цілях, не запитуючи дозволу».

Якщо періодичне видання має вебресурс не тільки англійською мовою, а підтримує версії двома мовами — українською та англійською (а таких в Україні більшість), то необхідно розміщувати однакову інформацію щодо обраних користувацьких ліцензій обома мовами і для обох версій обраний вид ліцензії має бути один і той самий. Обсяг ліцензії не повинен суперечити фінансовій моделі і редакційній політиці видання.

ВИСНОВКИ

Наші методичні напрацювання спрямовані на покращення якості видавничої продукції та можуть бути застосовані для запровадження світових норм до оприлюднення результатів наукової праці. Вони викладені у багатьох публікаціях, на вебресурсах Науково-видавничої ради НАН України та ВД «Академперіодика» НАН України. Також вони були оприлюднені на науково-практичній конференції «Наукова періодика: традиції та інновації» 2019 р. На жаль, заплановані на 2020—2024 рр. конференції не відбулись через протиепідеміологічні обмеження, пов'язані з пандемією COVID-19, а також повномасштабну агресію рф, тому фахівці ВД «Академперіодика» намагались віднайти нові форми донесення інформації до зацікавлених користувачів — насамперед працівників видавничих підрозділів установ НАН України, членів редакційних колегій наукових журналів. Результатом стало збільшення кількості методичних і рекомендаційних матеріалів, розміщених нами у мережі Інтернет, та започаткування науково-практичних семінарів з обмеженою кількістю учасників із дотриманням усіх карантинних норм і вимог воєнного стану.

Органічно до досліджень за цією темою увійшли завдання, пов'язані із розвитком віртуального сегмента представлення науково-видавничої продукції НАН України. До наших актуальних завдань додався вагомий блок, спрямований на розвиток електронного сегмента представлення науково-видавничої діяльності та її результатів. Для забезпечення функціонування та розвитку цього сегмента ми постійно працювали над підтримкою та оптимізацією онлайн-ової системи науково-довідкового апарата щодо видавничої продукції

НАН України сучасного періоду на вебресурсах «Наукові публікації і видавнича діяльність» і ВД «Академперіодика»; здійснювали поточне наповнення і підтримку електронних ресурсів загальноакадемічних журналів та забезпечення їх цифровими ідентифікаторами DOI; над створенням, тестуванням й упровадженням їхніх електронних редакцій; упровадженням системи надання DOI для інших наукових академічних періодичних видань; розробкою концепції та створенням пілотного проєкту англomовного вебресурсу для представлення наукових книг НАН України, який нині успішно працює.

На сьогодні ми маємо змогу охарактеризувати сучасний стан і динаміку розвитку видавничої справи НАН України, а також її вплив на розвиток науки в державі, зокрема у частині налагодження та підвищення ефективності наукової комунікації, популяризації результатів наукових досліджень.

Багаторічний постійний моніторинг видавничої продукції НАН України, сучасний рівень упровадження передових інформаційно-комунікаційних технологій і уніфікація підходів до висвітлення результатів наукового пошуку у вигляді публікацій стануть надійною основою для ефективного представлення академічних видань міжнародній спільноті. Поєднання традиційних та інноваційних підходів до організації видавничої справи, а також узагальнення вітчизняного і закордонного досвіду дасть змогу закласти передумови швидкої адаптації академічної видавничої діяльності до розвитку світового інформаційного простору.

Усі напрацювання ВД «Академперіодика» НАН України протягом останніх років не тільки апробовані, упроваджені й оприлюднені у вигляді методичних і аналітичних матеріалів і наукових статей, а також інтегровані у загальноакадемічний проєкт OPENS, метою якого є побудова і забезпечення функціонування комплексної системи відкритої науки в Україні.

Тобто наша Універсальна видавнича платформа журналів відкритого доступу НАН України є однією зі складових системи відкритої науки, поєднана з усіма іншими її компонентами. Вона активно розвивається нині: збільшується кількість журналів на платформі, триває перенесення на неї архівів, оновлення й уніфікація сайтів. Важливою частиною роботи є опанування інструментарію електро-

них редакцій, а також змога автоматизувати процеси формування й передання метаданих до різноманітних агрегаторів.

Усе це спрямовано на підвищення видимості наукових результатів, отриманих українськими фахівцями, у світовому віртуальному просторі, збереженню і прирощенню знань, поживавленню наукової комунікації, підтриманню потенціалу наукових установ НАН України. Якісні наукові видання — не тільки безмежний інформаційний ресурс, а й обличчя науковців, установ, Академії, усієї нашої держави, її безпека, відновлення і подальший розвиток.

Науково-виробниче видання

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «АКАДЕМПЕРІОДИКА»
НАН УКРАЇНИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПРИЛЮДНЕННЯ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ У СВІТОВОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Автори-укладачі

*РАДЧЕНКО Анна Ігорівна (кер. авт. кол.),
БОЛКОТУН Зоя Анатоліївна, ВАКАРЕНКО Олена Генадіївна,
ДІДЕНКО Юлія Володимирівна, ЖУК Олександр Михайлович,
КАНІЩЕВА Вікторія Миколаївна, НІКІТЧЕНКО Олексій Віталійович*

Коректор *В.М. Ткаченко*
Технічне редагування *Т.С. Березяк*
Комп'ютерна верстка *В.М. Канищевої*

Підп. до друку 27.12.2024. Формат 60 × 84 /16. Ум. друк. арк. 3,72.
Обл.-вид. арк. 3,85. Тираж 50 прим. Зам. № 7549.

Видавець і виготовлювач Видавничий дім «Академпериодика» НАН України
01024, Київ, вул. Терещенківська, 4

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серії ДК № 544 від 27.07.2001

**НАВЧАЛЬНІ
МАТЕРІАЛИ
ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ
НАУКОВИХ
УСТАНОВ
НАН УКРАЇНИ,
ВІПОВІДАЛЬНИК
ЗА ФУНКЦІОНУВАННЯ
ЖУРНАЛІВ
ВІДКРИТОГО
ДОСТУПУ**

**ІНСТРУКЦІЯ
УНІВЕРСАЛЬНА
ВИДАВНИЧА ПЛАТФОРМА ЖУРНАЛІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК
УКРАЇНИ
КОНЦЕПТ ІНСТРУКЦІЇ ТАЛІ
ЕЛЕКТРОННОЇ ПЛАТФОРМИ
ОПЕРАЦІЙНИХ СИСТЕМ**

